

Конципирање на инклузивното образование и негова контекстуализација во мисијата на УНИЦЕФ

Вебинар 1 - помошна стручна брошура

© Фонд за деца на Обединетите нации (УНИЦЕФ) 2014

За авторот: Ејми Фаркаш е специјалист за инклузивен развој и за правата на лицата со попреченост. Таа работела како партнерски и програмски специјалист за деца со попреченост при Одделот за лица со попреченост во седиштето на УНИЦЕФ и со разни меѓународни невладини организации чиј фокус е унапредување на правата на децата со попреченост. Ејми има магистратура во областа на попреченоста.

Потребна е дозвола за репродукција на било кој дел од оваа публикација. Дозволата им се дава бесплатно на образовни или непрофитни организации. Другите ќе треба да платат мал надомест.

Координација: Паула Фредерика Хант
Уредување: Стивен Бојл
Подготовка за печат: Камила Туве Етнан

Ве молиме контактирајте со: Division of Communication, UNICEF,
На внимание на: Permissions, 3 United Nations Plaza, New York, NY
10017, USA, тел.: 1-212-326-7434;
е-пошта: nyhqdoc.permit@unicef.org

Со голема благодарност до Аустралијан Еид (Австралиска помош) за цврстата поддршка на УНИЦЕФ и неговите колеги и партнери, кои се посветени на остварување на правата на децата и лицата со попреченост. Партнерството „Права, образование и заштита“ (РЕАП) придонесува кон реализација на мандатот на УНИЦЕФ за заговарање заштита на правата на сите деца и за проширување на можностите за остварување на нивниот целосен потенцијал.

Конципирање на инклузивното образование и негова контекстуализација во мисијата на УНИЦЕФ

Вебинар брошура

Како може да ви помогне оваа брошура	4
Акроними и кратенки	6
I. Вовед	7
II. Преглед на состојбата со образованието за децата со попреченост	9
III. Конципирање инклузивно образование за децата со попреченост	11
Што е тоа попреченост?	11
Релевантни стандарди на ч. права за инклузивно образование на деца со попреченост	13
Образование за сите	15
Пристапи на образование за децата со попреченост	18
Специјално образование	19
Инклузивно образование	19
IV. Зошто инклузивното образование е важно: аргументи за инклузија	24
Подобри образовни резултати за сите - ОБРАЗОВНА оправданост	24
Сите деца имаат корист - СОЦИЈАЛНА оправданост	24
Исплатливо е - ЕКОНОМСКА оправданост	25
V. Како да постигваме инклузивно образование?	27
Концепциска рамка за унапредување на правото на инклузивно образование	27
VI. Контекстуализација на инклуз. образование во мисијата на УНИЦЕФ	33
Агендата на УНИЦЕФ за попреченост	33
Агендата на УНИЦЕФ за образование	34
Актуелната работа на УНИЦЕФ за децата со попреченост и за инклузив. образов.	37
Нашите партнери	38
VII. Осврт на неколку општи прашања	41
VIII. Како понатаму	42
Дополнителни ресурси	44
Поимник	45
Анекс 1: Клучни меѓународни инструменти и други документи	47
Фусноти	48

Како може да ви помогне оваа брошура

Целта на оваа брошура и придружниот вебинар е да им се помогне на вработените во УНИЦЕФ и на нашите партнери да ги разберат основните концепти за инклузивното образование (ИО), со акцент врз децата со попреченост, и како тоа се вклопува во мисијата на УНИЦЕФ.

Во оваа брошура ќе се запознаете со:

- Зошто инклузивното образование е важно.
- За што е, а за што не е инклузивното образование.
- Како инклузивното образование е поврзано со мисијата на УНИЦЕФ, и со агендата за попреченост и образование на организацијата.
- Скорешната вклученост на УНИЦЕФ во инклузивното образование на глобално и регионално ниво.

За подетални упатства околу програмите за инклузивно образование, ве молиме разгледајте ги следниве брошури во оваа серија:

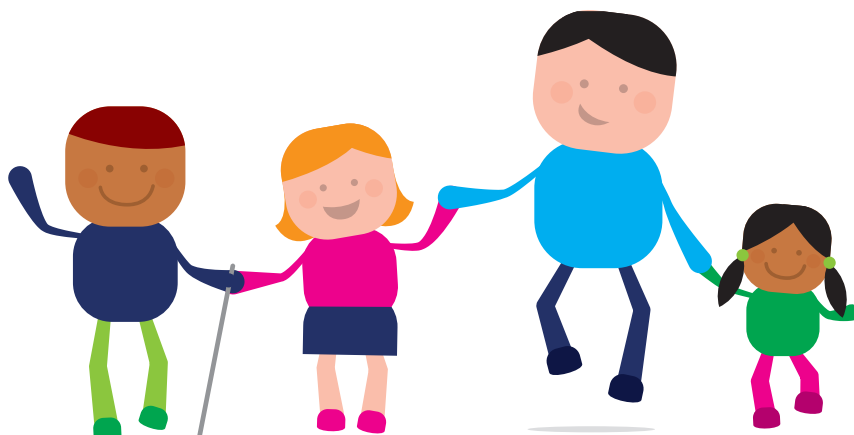
1. Конципирање на инклузивното образование и негова контекстуализација во мисијата на УНИЦЕФ (оваа брошура)
2. Дефинирање и класификација на попреченоста
3. Законодавство и политики за инклузивно образование
4. Собирање податоци за детската попреченост
5. Мапирање на децата со попреченост кои не одат на училиште
6. ЕМИС и децата со попреченост
7. Партнерства, застапување и комуникација за социјални промени
8. Финансирање на инклузивното образование
9. Инклузивни предучилишни програми
10. Пристап до училиште и до наставна средина I – физички, информатички и комуникациски
11. Пристап до училиште и до наставна средина II – универзален наставен концепт
12. Наставници, инклузивна настава и педагогија во чиј центар се децата
13. Учество на родителите, семејството и заедницата во инклузивното образование
14. Планирање, мониторинг и евалуација

Како се користи оваа брошура

Во овој документ ќе најдете рамки во кои се сумирани клучните точки од секој дел, каде се нудат примери и се препорачува дополнителна литература. Клучните зборови се задебелени во текстот и опфатени во поимник на крајот од документот.

Ако во било кое време сакате да се навратите на почетокот од оваа брошура, едноставно кликнете врз изразот „Вебинар 1 - помошна стручна брошура“ на горниот дел од секоја страница, и ќе бидете насочени кон Содржината.

За да пристапите до
помошниот вебинар, само
скенирајте го QR кодот.

Акроними и кратенки

ЗРДП	Здружение на родители со деца со попреченост
РВЗ	Рехабилитација во заедницата
ЦЕДАВ	Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените
УМД	Училишта по мерка на децата
КПД	Конвенција за правата на детето
КПЛП	Конвенција за правата на лицата со попреченост
ОЗС	Образование за сите
ЕМИС	Информатички систем за управување со образованието
БДП	Бруто домашен производ
ГПДП	Глобално партнерство за децата со попреченост
ГПО	Глобално партнерство за образование
ПЗЧП	Пристап заснован на човековите права
МКФ	Меѓународна класификација на функционирање, попреченост и здравје
МАП	Меѓународна алијанса за попреченост
МКПР	Меѓународен конзорциум за попреченост и развој
ИО	Инклузивно образование
ГИО	Група за инклузивно образование
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
ОХЦХР	Канцеларија на високиот комесар за човекови права
МРЦ	Милениумска развојна цел
ЦОР	Цел за одржлив развој
ОН	Обединети нации
УНЕСКО	Организација на Обединетите нации за образование, наука и култура
УНИЦЕФ	Фонд за деца на Обединетите нации

I. Вовед

Уверувањето дека секое дете има право на квалитетно образование во кое се почитуваат и се унапредуваат неговото достоинство и оптимален развој е во сржта на пристапот на УНИЦЕФ кон образованието, заснован на човековите права. Квалитетното образование е право на секое дете. **Конвенцијата за правата на детето (КПД)** и **Конвенцијата за правата на лицата со попреченост (КПЛП)** јасно ја изразуваат целта да се гарантира квалитетно образование за сите, како и важноста на обезбедување целосна поддршка за развој на потенцијалот на секое дете. Квалитетното образование може да се постигне само кога сите деца, вклучувајќи ги и најмаргинализираните и најисклучени деца, одат на училиште и добиваат сеопфатно квалитетно образование што им ги обезбедува сознанијата потребни за живот.

Иако **инклузивното образование** е широк концепт што ги опфаќа сите групи деца, за оваа серија ќе се фокусираме конкретно на децата со попреченост. Сепак, програмите на УНИЦЕФ за образование ги опфаќаат сите групи деца, посветувајќи особено внимание на децата во ризик од исклучување од образованието.

Попреченоста не е невообичаена и е дел од човековата разновидност. Се проценува дека 15 проценти од светската популација имаат попреченост¹, процент кој се очекува да расте, поради лошата здравствена заштита и исхрана во почетокот на животот, сè постарото население и насилните граѓански конфликти.² Се проценува дека за секое дете кое умира во конфликт, трипати повеќе деца се повредени или се здобиваат со трајна попреченост.³ Кај популацијата на лица со попреченост, околу 80 проценти живеат во земјите во развој и се несразмерно застапени меѓу сиромашните.⁴ Ова е важно затоа што попреченоста не ги засега само поединците, туку и нивните семејства и старатели. Исто така, добро е познато дека децата со попреченост се соочуваат со повеќе форми на дискриминација кои водат кон нивно исклучување од општеството и образованието. На пример, девојчињата со попреченост се особено ранливи, бидејќи се во поголем ризик од родово насилство, сексуална злоупотреба, запоставување, злоставување и експлоатација.⁵ Ставовите кон децата со попреченост, недостигот на инклузивна наставна средина, потребни ресурси и информации, се предизвиците со кои овие деца се соочуваат при пристапот до образование.^{6,7} Затоа, децата со попреченост се несразмерно застапени меѓу децата кои пропуштаат образование.^{8,9}

Добрата вест е дека постојат ефективни начини за изградба на инклузивни општества во кои децата со и без попреченост може да ги уживаат своите права, вклучително и правото на квалитетно образование, врз еднаква основа со врсниците без попреченост. За некои од начините ќе се даде осврт во овој вебинар, а за многу други ќе се дискутира во идните вебинари, но суштинска задача е да се третираат и да се решат физичките, становишните и политичките бариери, како и негативната стигма и дискриминација.¹⁰

Во согласност со КПД, КПЛП и мисијата на УНИЦЕФ, инклузивното образование е пристапот што го применува УНИЦЕФ за да обезбеди секое дете да добие квалитетно образование. Инклузивното образование дефинирано во Извештајот од Саламанка промовира „признавање на потребата да се работи кон „училишта за сите“ - институции кои ги слават разликите, го поддржуваат учењето и одговараат на индивидуалните потреби.“¹¹ Инклузивното образование е процес во кој се цени благосостојбата на сите ученици и не претставува цел сама по себе.

Резиме

- Според **пристапот заснован на човековите права (ПЗЧП)**, **СИТЕ** деца имаат право на сеопфатно образование.
- Во согласност со КПД, КПЛП и мисијата на УНИЦЕФ, како и посветеноста на организацијата кон рамноправност, УНИЦЕФ се залага за јакнење на образовните системи да станат инклузивни за да обезбедат квалитетно образование за секое дете.
- УНИЦЕФ често работи со владите, донаторите и граѓанските организации, за во најинклузивна средина да обезбеди остварување на правата на образование за децата со попреченост.
- Постојат ефективни начини за изградба на инклузивни општества во кои децата со и без попреченост може рамноправно да ги уживаат своите права, заедно со правото на квалитетно образование.

За податоците околу децата со попреченост и образованието ќе се зборува понатаму во модулите 2 и 4 од оваа серија.

II. Преглед на состојбата со образованието за децата со попреченост

Клучни точки

- *Попреченоста е главен фактор за исклучување од образованието и како резултат на тоа, децата со попреченост се несразмерно застапени меѓу децата кои не одат на училиште.*
- *Иако во последниве децении има напредок кон образование за сите, остануваат значителни празнини, особено во досегањето и вклучувањето на децата со попреченост.*
- *Децата со попреченост премногу често се изоставени во клучните политики за образование.*

Образованието е еден од најефективните начини за прекинување на кругот на дискриминација и сиромаштија со кои често се соочуваат децата со попреченост и нивните семејства.¹²

Иако децата со попреченост ги имаат истите права како и сите други деца, историски, тие се меѓу најисклучените од образовниот систем. Подолу се дадени неколку факти за актуелната состојба:

- Децата со попреченост имаат значително помали шанси да се запишат на училиште отколку нивните врсници без попреченост.¹³ За илустрација, еве ги резултатите од неколку студии:
 - Една студија на Филипините покажа дека имањето член со попреченост во семејството ја зголемува веројатноста кај 7 до 16-годишниците никогаш да не одат на училиште за 25 отсто, додека за 13 проценти во Уганда.¹⁴
 - Едно истражување во Обединета Република Танзанија во 2008 г. покажа дека децата со попреченост кои оделе во основно училиште напредувале кон повисок степен на образование дури за половина од стапката на децата без попреченост.¹⁵
 - Студија во Ирак во 2006 г. покажа дека 10 проценти од 6 до 9-годишниците без ризик од попреченост никогаш не оделе на училиште, но дури 19 отсто од оние во ризик од оштетување на слухот и 51 процент од оние во повисок ризик од ментална попреченост никогаш не биле на училиште.¹⁶
 - Студија во Тајланд откри дека речиси сите 6 до 9-годишници без попреченост оделе на училиште во 2005/06, додека пак 34 отсто од оние со пречки при одењето или движењето никогаш не биле на училиште.¹⁷
 - Една студија во Малави, во 2004 г., покажа дека детето со попреченост има двапати поголема веројатност никогаш да не оди на училиште отколку врсникот без попреченост.¹⁸
- Попреченоста често е позначаен фактор за исклучување од образованието отколку родот или географската локација, а живеењето во сиромаштија и имањето родител со попреченост, исто така, ја зголемува веројатноста детето да не оди на училиште.^{19, 20}

- Други причини поради кои децата со попреченост не се запишуваат во училиште вклучуваат, но не се ограничени на: родители кои не знаат дека нивното дете има право на образование, родители со ниски очекувања за своето дете, срам на семејството од детето со попреченост или неверување во неговиот потенцијал, детето живее во институција, и непристапност на училишната зграда.^{21, 22}
- Досега, студиите за бројот на деца на училишна возраст кои не одат во основно училиште не ги опфаќаа соодветно децата со попреченост. Поради тоа, бројот на деца со попреченост кои не одат на училиште во најдобар случај е груба проценка.²³
- Децата со попреченост се изоставени од клучните образовни политики.
 - Дискриминаторските закони честопати не признаваат, т.е. конкретно исклучуваат одредени деца со попреченост од пристап до образование.²⁴
 - Милиони деца со попреченост се изоставени од плановите на образовниот сектор поради слабите податоци и немањето познавања кај креаторите на политики за тоа како да се вклучат.²⁵
- Децата со попреченост остануваат релативно невидливи во напорите за универзален пристап до основно образование, како што се бара во Целите на **Образование за сите (ОЗС)** и во **Милениумската развојна цел (МРЦ) 2**.²⁶

Во следниве делови се изнесува како стигнавме до каде што сме денес, на кој начин инклузивното образование ги третира актуелните прашања, и како се вклопува во мисијата и мандатот на УНИЦЕФ.

За да дознаете повеќе, одете на:

- **УНИЦЕФ, Извештај за состојбата на децата во светот, 2013.**
<http://www.unicef.org/sowc2013/>
- **Право на образование на децата со попреченост: Пристап кон инклузивното образование заснован на права.** УНИЦЕФ, 2012.
- **Образование за децата со попреченост** - Подобрување на пристапот и квалитетот. Документот може да се најде во Одделот за меѓународен развој, Британија, 2010.

Белешки

III. Конципирање инклузивно образование за децата со попреченост

Клучни точки

- Попреченоста е дел од човековата разновидност и лицата со попреченост се хетерогена група; при осмислување на нашето застапување и програмирање, мора да се земат предвид повеќедимензионалните искуства на децата со попреченост.
- УНИЦЕФ го следи социјалниот модел за конципирање на попреченоста, со кој таа се објаснува како резултат од интеракцијата меѓу нарушувањето на лицето и средината.
- УНИЦЕФ го промовира инклузивното образование за да се оствари правото на секое дете на образование.
- Движењето Образование за сите и Милениумските развојни цели се важни за истакнување на прашањето за универзално образование за секое дете. Сепак, за постигнување опипливи резултати, потребно е поголемо внимание врз децата со попреченост.

Што е тоа попреченост?²⁷

Членот 1 од КПЛП ги опишува лицата со попреченост како „лица кои имаат долгорочни физички, ментални, интелектуални или сетилни нарушувања, кои во интеракција со различни пречки може да го попречат целосното и ефективно учество во општеството врз рамноправна основа со другите“.²⁸

Овој пристап е во согласност со **Меѓународната класификација на функционирање, попреченост и здравје** на Светската здравствена организација, попозната како **МКФ**, во која степенот на функционирање на лицето се конципира како динамична интеракција меѓу неговата здравствена состојба, факторите во средината и индивидуалните фактори.²⁹ Тука функционирањето и попреченоста се дефинираат како мултидимензионални концепти за:

- Телесните функции и структури на лицата.
- Активноста на лицата и животните области во кои учествуваат.
- Факторите во нивната средина кои влијаат врз овие искуства.

Со ваквиот пристап се признава важноста на контекстот и средината во овозможување или оневозможување на поединците ефективно да учествуваат во општеството. Ова е познато и како социјален модел на попреченост.

Со текот на времето, видувањето на попреченоста значително еволуираше и трите главни историски пристапи за нејзино конципирање се:

- **Добротворниот модел:** Најстар и најзастарен е „добротворниот модел“, каде на попреченоста се гледа како на казна или трагедија, обично со интервенција на бог. Според овој модел, поединецот се гледа како беден и за жалење, кој може да најде спасение само преку сомилоста, љубовта и грижата на другите.

- **Медицинскиот модел:** Следен во историјата се појавува „медицинскиот модел“, каде попреченоста се конципира како состојба на поединецот кој треба да се третира и да се лечи со помош од здравствените работници.
- **Социјалниот модел:** Неодамна, како резултат на поголемото разбирање на бариерите кои го спречуваат учеството на лицата со попреченост, се појави социјалниот модел. Според него, попреченоста резултира од интеракцијата меѓу поединецот со одредени физички, интелектуални, сензорни или ментални здравствени нарушувања и околната социјално-културна средина. Затоа, попреченоста се сфаќа како социо-политички конструкт, при што преку ставовите, бариерите во средината и институциите кои инхерентно постојат во општеството систематски се исклучуваат и се дискриминираат лицата со попреченост.³⁰ Ова, исто така, е во согласност со моделот на конципирање на попреченоста врз основа на човековите права.

Со промена на парадигмата во насока на социјалниот модел, во последниве неколку децении стана јасно дека инклузивен образовен систем без бариери - од предучилишно па сè до високо образование - е пристапот со кој ќе се намалат најмногу пречки за децата со попреченост, почнувајќи од пристап и добивање квалитетно образование, па сè до поголеми можности за учество на еднаква основа како нивните врсници без попреченост. Во следниве рамки, дадени се различните парадигми кои влијаеја врз сфаќањето на попреченоста. За повеќе детали околу моделите, види го поимникот на термини на крајот од брошурата.

Добротворен модел на попреченост - Благосостојбата е во рацете на господ или судбината.

- Попреченоста претставува казна или трагедија.
- Поединецот се гледа како беден, за жалење, па дури и како виновен за својата состојба.
- Спасение преку сомилост, љубов и грижа.

Медицински модел на попреченост - Благосостојбата е во рацете на лекарите.

- Попреченоста е состојба на поединецот која може да се лечи.
- Поединецот има потреба од лекување или контролирање на болеста.
- Здравствените работници имаат одговорност и потенцијал да ја ублажат болката.

Социјален модел на попреченост - Благосостојбата е во рацете на општеството.

- Попреченоста е општествен проблем.
- Поединецот се гледа како жртва на општествени предрасуди.
- Општеството има обврска да ги елиминира бариерите.

Повеќе информации за попреченоста се достапни во вториот модул од оваа серија и во видеото на УНИЦЕФ за ориентација, достапни на интернет на англиски, француски и шпански на: http://www.unicef.org/disabilities/index_71294.html.

Попреченоста е дел од човековата различност и важно е да се запомни дека лицата со попреченост се хетерогена група. Прашањата на дискриминација, вклучување и детски развој може значително да варираат во зависност од видот на попреченост, средината, културата, традициите, родовиот и социо-економскиот статус.

Овие разлики и повеќедимензионални искуствата на децата со попреченост мора да се земат предвид кога го обликуваме застапувањето и кога креираме програми за попреченоста.

Релевантни стандарди на човековите права за инклузивно образование на децата со попреченост

Конвенцијата за правата на детето, усвоена во 1989 година, претставува сеопфатен договор за човекови права во кој се третираат социјалните, економските, културните, граѓанските, политичките и заштитните права на децата, и таа беше прв договор кој вели дека ставовите на децата треба да бидат земени предвид.³¹ Таа го нагласува правото на образование врз основа на еднакви можности, како и општите цели на образованието во смисла на унапредување на што поцелосен развој на детето. Членот 2 за првпат внесе изречна обврска за владите да гарантираат остварување на сите права за секое дете, без дискриминација, вклучително и врз основа на попреченост. Членот 23 се однесува на правото на децата со попреченост на помош заради пристап до образование на начин со кој се унапредува нивното вклучување во општеството.³² Комитетот за правата на детето, во Генералниот коментар 9 за правата на децата со попреченост, дополнително истакна дека инклузивното образование мора да биде цел на образованието за децата со попреченост.³³

Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, донесена во 2007 година, не вовеле нови права – правата на лицата со попреченост се сосема исти како и правата на секој друг човек – но, таа ги реafirмира овие права и вовеле дополнителни обврски за владите да ја гарантираат нивната реализација. КПЛП вклучува детални одредби за правото на образование (член 24), истакнувајќи ја поексплицитно отколку во КПД обврската на владите да обезбедат „систем за инклузивно образование на сите нивоа“. Исто така, таа воведува низа обврски за отстранување на бариерите со кои се попречува остварувањето на правата на луѓето, вклучувајќи ги и децата со попреченост, и за обезбедување поефективна заштита и посилен глас за децата со попреченост кога ги бараат своите права.³⁴ КПЛП е првиот меѓународен правно обврзувачки инструмент со кој инклузивното образование конкретно се промовира како право.

Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ), усвоена во 1979 г., е уште еден важен договор со кој се бара државите да обезбедат „отстранување на традиционалното сфаќање за улогите на мажите и жените на сите нивоа и во сите форми на образование“, конкретно „преку ревизија на учебниците и на училишните програми, и преку приспособување на наставните методи“.³⁵

За натамошна анализа на КПД, КПЛП и ЦЕДАВ, погледнете ја публикацијата на УНИЦЕФ *Користење на рамката за човекови права заради унапредување на правата на децата со попреченост: излагање* на: http://www.unicef.org/disabilities/files/Synergies_paper_V6_Web_REVISED.pdf. За конкретна споредба на тоа како се третира образованието во КПД (чл. 28) и КПЛП (чл. 24), погледнете *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*, документ на УНИЦЕФ (2012), достапно на: http://www.unicef.org/disabilities/files/UNICEF_Right_to_Education_Children_Disabilities_En_Web.pdf.

За целиот текст на Конвенцијата за правата на детето, посетете ја <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, а за Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, посетете ја <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=14&pid=150>. За да видите кои влади ја потпишале и ја ратификувале КПЛП, посетете ја <http://www.un.org/disabilities/countries.asp?id=166>

Рамка на правата за вклучување³⁶

- **2014:** Преговорите околу рамката за развој по 2015-та (Целите за одржлив развој), со фокус врз квалитетно инклузивно образование се во тек.
- **2006:** Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост *ги промовира правата на лицата со попреченост и ја воведува попреченоста во развојот.*
- **2001:** ОЗС-предводник на правото на образование за децата со попреченост: кон инклузија.
- **2000:** Светски образовен форум, Рамка за акција, Дакар, Цели на ОЗС + Милениумски развојни цели, *обезбедување сите деца да имаат пристап и целосно бесплатно и задолжително основно образование до 2015 г. Фокус на маргинализираните + девојчињата.*
- **1994:** Извештај од Саламанка и Рамка за акција околу образованието за посебни потреби.
- **1993:** Стандардни правила на ОН за изедначување на лицата со попреченост, Правило 6, *Не само што ги афирмира правата на образование на сите деца, млади и возрасни со попреченост, туку и наведува дека образованието треба да се обезбеди во „интегрирана училишна средина“ и во „општата училишна средина.“*
- **1990:** Светска декларација за образование за сите (Декларацијата од Џомтиен).
- **1989:** Конвенцијата на ОН за правата на детето, *го гарантира правото на сите деца да добијат образование, без дискриминација врз било каква основа.*
- **1948:** Универзалната декларација за човекови права, *го гарантира правото на бесплатно и задолжително основно образование за сите деца.*

За подетална листа на клучните меѓународни инструменти и други поврзани документи види Анекс 1.

Образование за сите

Образование за сите претставува меѓународно движење и заложба секое дете и возрасен да добие основно образование со добар квалитет. Тоа е втемелено во човековите права и во општото уверување дека образованието е од централно значење за индивидуалната благосостојба и за националниот развој. За првпат се здоби со глобално внимание на Светската конференција за образование за сите во Џомтиен, Тајланд, во 1990 г. Една деценија подоцна, за да им се помогне на владите во напредокот кон остварување на ОЗС, тие се согласија на шесте цели на ОЗС.

Шесте цели на ОЗС се:

- Цел 1: Проширување на грижата и образованието во раното детство.
- Цел 2: Обезбедување бесплатно и задолжително основно образование за сите.
- Цел 3: Промовирање учење и животни вештини за младите и возрасните.
- Цел 4: Зголемување на писменоста кај возрасните.
- Цел 5: Постигнување родова рамноправност.
- Цел 6: Подобрување на квалитетот на образованието.

Паралелно со целите на ОЗС се случи усвојувањето на Милениумските развојни цели, од кои втората цел беше „До 2015 г., да се обезбеди децата насекаде, подеднакво машките и девојчињата, да можат целосно да завршат основно училиште“.³⁷

Милениумската развојна цел за образование³⁸

ЦЕЛ 2: ПОСТИГНУВАЊЕ УНИВЕРЗАЛНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Потцел 2.А: До 2015 г., да се обезбеди децата насекаде, подеднакво машките и девојчињата, да можат целосно да завршат основно училиште.

Статус:

- Стапката на запишување во основно образование во регионите во развој достигна 90 отсто во 2012 г., за разлика од 83 отсто во 2000 г., што значи дека сега, повеќе деца од било кога посетуваат основно училиште.³⁹
- Во 2011 г., 58 милиони деца на возраст за основно образование не одеа на училиште.⁴⁰
- Над четири од десет деца кои не одат на училиште никогаш нема да влезат в училишница.⁴¹
- На глобално ниво, се проценува дека околу 250 милиони од 650 милиони деца на школска возраст не ги учат дури ни најосновните вештини на писменост и математика. Од нив, 130 милиони одат на училиште, што укажува на сериозни пропусти во квалитетот на образованието.⁴²

Познато е дека досега, ОЗС нема посветено доволно внимание на одредени маргинализирани групи деца, особено на оние кои имаат „посебни образовни потреби“ или попреченост.⁴³ Децата со попреченост останаа релативно невидливи, а нефокусирањето врз попреченоста во актуелните рамки, вклучително и во потцелите, т.е. индикаторите, често резултираше со ефективна исклученост на децата со попреченост од училиштата и од главните образовни текови во целина.⁴⁴ Стана јасно дека без насочени мерки кои се однесуваат на децата со попреченост, тие и натаму ќе останат изоставени и на маргините. Затоа, УНИЦЕФ и бројните партнери се залагаат за развојна рамка по

2015-та, во која е вклучено секое дете, и која ја зема предвид потребата од рамноправни образовни системи со висок квалитет и го следи животниот циклус (од раѓање до зрелост). Во моментот на печатењето на оваа брошура, и со оглед на преговорите во тек, предложената **Цел за одржлив развој** (ЦОР) 4 гласи: „Обезбедување инклузивно и рамноправно квалитетно образование и промовирање можности за доживотно учење на сите.“ За најнови верзии на текстот, посетете ја веб-страната на ОН www.sustainabledevelopment.un.org.

Клучните регионални рамки промовираат ОЗС и инклузивно образование.

Еден пример е Стратегијата од Инчеон „Правото да стане реалност“ за лицата со попреченост во Азија и Пацификот и Целта 5 за проширување на раната интервенција и образованието за децата со попреченост.

Потцел 5.А

Да се зголемат мерките за рано откривање и интервенција кај децата со попреченост од раѓање до предучилишна возраст.

Потцел 5.Б

Да се преполови јазот меѓу децата со попреченост и децата без попреченост во стапките на запишување во основно и средно училиште.

Индикатори за следење на напредокот

Основни индикатори

1. 5.1. Број на деца со попреченост кои добиваат интервенција во раното детство.
2. 5.2. Стапка на запишување на деца со попреченост во основно образование.
3. 5.3. Стапка на запишување во основно училиште кај децата со попреченост.

Дополнителни индикатори

1. 5.4. Процент на установи за пред- и анте-натална грижа кои обезбедуваат информации и услуги за рано откривање на попреченост кај децата и заштита на правата на децата со попреченост.
2. 5.5. Процент на глуви деца кои следат настава на знаковниот јазик.
3. 5.6. Процент на ученици со оштетен вид чиј образовни материјали се во лесно достапен формат.
4. 5.7. Процент на ученици со интелектуална попреченост, развојна попреченост, оштетен слух и вид, аутизам и други пречки, кои имаат помагала, прилагодени наставни програми и соодветни наставни материјали.

Агендата на ОЗС е добро усогласена со агендата за инклузивното образование артикулирана на глобално ниво, на Светската конференција за посебни потреби во Саламанка, Шпанија, во 1994 г. Извештајот од Саламанка (исходниот документ од Светската конференција за посебни потреби) започнува со заложбата за ОЗС, признавајќи ја потребата и итноста на обезбедување образование за сите деца, млади и возрасни во рамките на „редовниот образовен систем“. Во него се вели дека децата со посебни образовни потреби „мора да имаат пристап до редовните училишта“ и се додава дека „редовните училишта со инклузивна ориентација се најефикасниот начин за борба против дискриминаторските ставови, создавајќи приемлива заедница, градејќи инклузивно општество и остварувајќи образование за сите“.⁴⁵

Додека ОЗС нуди цел на универзално право, инклузијата може да се сфати не само како начин за ставање крај на поделбата, туку и како заложба за создавање училишта кои ја почитуваат и ја вреднуваат разновидноста, ефективно одговараат на потребите на сите деца, и имаат за цел да ги промовираат демократските принципи. Инклузивното образование е збир од вредности и уверувања кои се однесуваат на еднаквост и социјална правда, за сите деца да можат да учествуваат во наставата и учењето.⁴⁶ Ова во голема мера е во согласност со пристапот на УНИЦЕФ кон рамноправност.

Повик за акција до членките на ГПО за инклузивно образование

Упатен за време на Второто надополнување во Брисел, 25-26 јуни 2014 г.

На 20-годишнината од Рамката за акција околу образованието за посебни потреби од Саламанка, членките на Глобалното партнерство за образование ја потврдија својата заложба кон заштитата и почитувањето на правата за сите деца и млади на квалитетно инклузивно образование. Тие ги повикаа сите влади, донатори, меѓународни организации, граѓански организации, приватниот сектор, фондации, наставници и ученици да преземат координирани активности за реализација на заложбите во врска со децата и младите со попреченост.

<https://www.globalpartnership.org/content/inclusive-quality-education-all-children-disabilities>

Еден начин на кој УНИЦЕФ го третира прашањето на запишување во училиште е преку Иницијативата за децата кои не одат на училиште. Оваа иницијатива им овозможи на УНИЦЕФ и партнерите да употребат иновативни пристапи за да се утврди кои машки и девојчиња се изоставени и да им се помогне да го достигнат својот целосен потенцијал. Во 2014 г., над 35 земји учествуваа во иницијативата, како и во подрегионалната иницијатива на Источно-карипските држави и регионалната иницијатива во Централна Европа и Заедницата на независни држави.⁴⁷ Важно е истражувањата, политиките и програмските одговори во Иницијативата за децата кои не одат на училиште да се осврнат на вклучување на децата со попреченост во училиштата.

Мапирањето на децата со попреченост кои не одат на училиште ќе се дискутира понатаму во другите модули од оваа серија.

Пристапи на образование за децата со попреченост

Постојат три општи пристапи кон образованието за децата со попреченост. Тие се: **сегрегација**, каде децата се класифицираат според нивната попреченост и се испраќаат во училиште наменето за одговор на таа конкретна попреченост; **интеграција**, каде децата со попреченост се распоредуваат во редовниот систем, често во специјални класови, или во општа училница без, или со несоодветна адаптација и поддршка; и **инклузија**, каде се признава потребата за трансформација на културата, политиките и практиките во училиштето за да се одговори на различните потреби на секој ученик поединечно, како и обврската за отстранување на бариерите кои ја попречуваат таа можност.⁴⁸ Овие пристапи подетално се објаснети на сликите и деловите што следат.

Слика: Објаснување на разликите меѓу специјалното, интегрираното и инклузивното образование.⁴⁹

„Додека интеграцијата значи мачење на коцкестиот клин да се вклопи во тркалезната дупка, инклузијата е круг со многу различни форми и големини, сите меѓусебно поврзани со целината, и со повик „Дојди. Овде ја славиме различноста. Можеш да бидеш тој што си и да не се мачиш да се вклопиш“.⁵⁰

Специјално образование

Во согласност со *медицинскиот модел на попреченост*, пристапот досега главно се состоеше во помагање на групите и поединците со попреченост преку специјални/одвоени училишта (на пр., училиште за слепи, училиште за глуви, итн.), во интегрирање на децата со попреченост во редовните училишта, или во посебни одделенија во рамките на редовните училишта. Ова се гледа во првиот дел од сликата на претходната страница.

Специјалните училишта или одвоените класови се сметаа за добра алтернатива на другите форми на образование, или на немањето образование, бидејќи класовите се помали, зградите обично се прилагодени на потребите на учениците, потенцијалот за меѓусебна дискриминација е помал, а бидејќи наставниците често се обучени за работа со деца со конкретни пречки, се верува дека со тоа на учениците им се овозможува индивидуализирана помош. Меѓутоа, специјалните училишта се скапи и главно концентрирани во урбаните центри, негирајќи им ги образовните можности на повеќето деца со попреченост во руралните и полуурбаните средини. Во некои земји, како Бугарија, буџетот по дете кое се образува во специјално училиште може да биде и до трипати повисок од буџетот за слично дете во редовно училиште.⁵¹

Често, учениците во специјалните училишта немаат пристап до подеднакво широка и продлабочена наставна програма како во општите училишта кои се инклузивни. Истражувањата покажуваат и дека во специјалните училишта помалку време се минува на академски ангажман.⁵² Постојат пониски очекувања за академските достигнувања на децата со попреченост поради долгорочните ефекти од образовниот систем и општеството, кои недоволно го ценат остварувањето добри резултати кај децата со попреченост.⁵³ Општо, истражувањата покажуваат дека специјалните училишта се понеефикасни од соодветно планираното инклузивно образование.⁵⁴ Повеќе информации има во следниот дел за инклузивно образование.

Освен тоа, тенденцијата е да има само неколку специјални училишта во секоја земја, што значи дека децата и младите кои одат во тие училишта често остануваат настрана од своите семејства во долг временски период. На пр., според Инклузија ИнтерАмерикана, во септември 2000 г., во Ел Салвадор, „бројот на млади со попреченост на училишна возраст бил 222.000. Две илјади од овие ученици посетуваат настава во специјални училишта, чиј вкупен број во земјата е 30. Ова значи дека помалку од еден отсто одат во специјално училиште, или во било какво училиште воопшто.“⁵⁵

Инклузивно образование

УНИЦЕФ го дефинира инклузивното образование во согласност со нашироко прифатената дефиниција предложена од УНЕСКО: „процес на третирање и одговарање на разновидноста на потребите на сите ученици преку зголемување на учеството во учењето, културата и заедницата, како и преку намалување на исклученоста во, и од образованието.

Тоа вклучува промени и модификации на содржината, приодот, структурите и стратегиите, со заедничка визија која ги опфаќа сите деца од соодветната возраст, и убедување дека државата има обврска да обезбеди образование за сите деца.“⁵⁶

Во пракса, инклузивното образование се однесува на низа стратегии, активности и процеси со кои се прави обид да се реализира универзалното право на квалитетно, релевантно и соодветно образование.⁵⁷

За натамошно појаснување, во продолжение е дадена листа на клучните одлики и принципи на инклузивното образование:

- Тоа е втемелено во човековите права и го следи социјалниот модел на попреченост.
- Тоа значи менување на системот за да му одговара на ученикот, а не менување на ученикот за да се вклопи во системот, бидејќи „проблемот“ на исклученост е цврсто вкоренет во системот, а не во лицето или во неговите карактеристики.

- Тоа признава дека учењето започнува со раѓањето и продолжува низ целиот живот, и се состои од учење во домот и заедницата, и од формални, информални и неформални ситуации. Тоа опфаќа и широка низа иницијативи во заедницата, како на пр., **програми за рехабилитација во заедницата** (ПРЗ).
- Тоа е динамичен процес кој постојано се развива во согласност со локалната култура и контекст.
- Тоа има за цел да им овозможи на заедниците, системите и структурите да се борат против дискриминацијата, да ги слават различностите, да го промовираат учеството и да ги надминат бариерите за учењето и учеството на сите луѓе.
- Сите разлики според возраст, род, етничка припадност, јазик, здравствена состојба, економски статус, религија, попреченост, начин на живот и други разлики се прифаќаат и се почитуваат.
- Тоа е дел од пошироката стратегија за промовирање на сеопфатен развој, со цел создавање свет каде има мир, толеранција, одржливо користење на ресурсите и социјална правда; кога се исполнети основните потреби и права на сите.

Како што се промовира во КПЛП, член 24, инклузивното образование налага активно отстранување на бариерите за инклузијата (како на пр., отстранување на бариерите за физички пристап до училишната зграда), како и создавање средина во редовните училишта ориентирана кон децата, што го

претставува целиот спектар на луѓе кои постојат во општеството - не само лицата со попреченост.⁵⁸ Инклузивното образование претпоставува дека сите деца треба да имаат еднакви и систематски можности за учење во низа училишта и дополнителни образовни средини (т.е. во заедницата, како на пр., центри за рехабилитација), и треба да ја добијат потребната индивидуализирана поддршка за да се олесни нивното вклучување.

Се работи за менување на системот за да му одговара на ученикот, а не за менување на ученикот за да се вклопи во системот

Важно е да се нагласи дека инклузивното образование не е за тоа учениците да се научат како да се справат со образовниот систем што не им одговора. Тоа е начин со кој наставните методи и програми, кадарот и педагошката поддршка се адаптираат кон учењето на СИТЕ ученици, вклучувајќи ги и оние до кои традиционалните системи не можат да допрат. За да биде ефективно, тоа мора да биде меѓусекторско и да вклучува многу различни министерства и чинители, а не само образованието. Тоа се однесува на сите предмети, вклучувајќи на пример, физичко образование и рекреација.⁵⁹

Накучо, инклузивното образование предвидува фундаментално различен педагошки пристап во споредба со оној што е вкоренет во отстапувањето или разликата од „нормалното“. Тоа ги нагласува⁶⁰:

- Отворениот потенцијал за учење на секој ученик, а не хиерархијата на когнитивните вештини.
- Реформата на наставната програма и сеприсутната педагогија која го признава потенцијалот на секое дете да учи, наместо да се фокусира врз недостатоците на ученикот.
- Активното учество на учениците во наставниот процес, наместо акцент врз специјализираното знаење од предметот како клуч за стручноста на наставниците.
- Заедничката наставна програма за сите, врз основа на диференцирана и/или индивидуализирана настава, наместо алтернативна програма која се изработува за ученици со послаб успех.
- Наставниците подготвени и способни да применуваат инклузивна методика ориентирана кон децата, со која се препознаваат различните потреби на секое дете.

Повеќето ресурси потребни за инклузија веќе постојат во заедницата: „наставниците знаат многу повеќе отколку што користат“,⁶¹ семејствата и заедниците, исто така, имаат голем број ресурси што треба да се ослободат и да се користат.⁶²

Сé повеќе докази покажуваат дека инклузивните училишта се поисплатливи од специјалните, како и академски и социјално поефективни. Едно истражување во САД потврди дека „специјалните програми чинат 130 проценти повеќе од општото образование. Ако општината троши 5.000\$ по ученик, тогаш секој ученик назначен за специјална програма ја чини општината 11.500\$.“⁶³ Друга студија покажа дека колку повеќе учениците добиваат услуга во порестриктивни и посегрегирани средини, толку е повисока цената на нивното образование.⁶⁴

„Инклузивното образование им овозможува на децата со попреченост да останат со семејството и да одат во најблиското училиште со врсниците во заедницата. Ова е од витално значење за нивниот личен развој, затоа што прекинувањето на вообичаениот развој на детето може да има далеку посериозни последици од самата попреченост.“⁶⁵ Квалитетот на образование во специјалните училишта, исто така, во голема мера може да варира,^{66, 67, 68, 69} што пак значи дека некои ученици нема да бидат добро подготвени за пазарот на трудот и ќе немаат искуство да бидат меѓу врсници со и без попреченост. Покрај тоа, постои тренд кон јакнење на улогата на специјалните училишта да постапуваат како ресурс за инклузивно образование во заедницата и во редовните училишта.

За меѓусекторската природа на инклузивното образование повеќе ќе се зборува во вебинар 3.

Пример: Напредување на инклузивното образование во Монголија⁷⁰

Во Монголија, преку соработка меѓу Владата, меѓународни невладини организации, родителски групи, и донатори, вклучувајќи ја и Европската унија, се формира национална програма за инклузивно образование. Пред 1989 г., земјата обезбедуваше специјални училишта и институционална грижа за децата и возрасните со попреченост како одговор на нивните основни потреби, но ги лишуваше од другите права, како што е вклучување во општеството. Со одредени политичко-економски промени, специјалните училишта и институции беа затворени, со што се отвори простор за нов пристап. Во 1998 година, беше основано Здружението на родители на деца со попреченост (АПДЦ) за да ги заговара и да ги штити правата на овие деца. АПДЦ спроведе неколку активности, вклучително и ревизија на политиките, работилници за обука околу инклузивното образование, стекнување искуства од другите земји; во соработка со Министерството за образование, работеше на реформи на политиките и менување на практиките, како и на идентификување различни услуги за поддршка, со цел на децата со попреченост да им се овозможи вклучување во образованието. И рехабилитацијата во заедницата беше составен дел од целокупната стратегија, со услуги за рано откривање, лекување и рехабилитација овозможени во локалните центри во заедницата. Во 2003 г., Министерството за образование го основа Одделението за инклузивно образование, заедно со комисија за спроведување на програмата во соработка со министерствата за здравство и за труд и социјална политика. Почетниот фокус за промовирање на инклузивното образование беше на предучилишно ниво, но подоцна се прошири и во основното образование. Како резултат од сите овие напори, илјадници деца со попреченост беа вклучени во градинките, а наставниците беа обучени за инклузивни методи.

Инклузивното образование не е маргинално прашање, туку е од централно значење за постигнување висококвалитетно образование за сите ученици и развој на поинклузивни општества.

За подобро разбирање на разликите меѓу традиционалниот пристап, кој може да вклучи интеграција, и инклузивниот пристап, на табелата подолу дадена е споредба меѓу клучните карактеристики на двата.

Традиционален пристап (кој може да вклучи интеграција)	Инклузивен пристап
• Фокус на ученикот • Проценка на ученикот од специјалист • Дијагностичка/прескриптивна програма • Сместување во соодветна програма • Потребите на „специјалните“ ученици • Менување/поправање на субјектот • Бенефиции за интеграција на ученикот со посебни потреби • Професионална, специјализирана стручност и формална поддршка • Стручни интервенции (специјална настава, терапија)	• Фокус на училницата • Испитување на факторите на настава/учење • Соработка за решавање на проблемот • Стратегии за наставниците • Адаптација и поддршка во редовните училници • Права на сите ученици • Менување на училиштето • Сите ученици се вклучени • Неформална поддршка и стручност од редовните наставници • Добра настава за сите

Портер (1995): Споредба на традиционалниот и инклузивниот пристап,⁷¹ која ги покажува разликите во разбирањето на образовните потреби и одговори врз основа на медицинскиот и социјалниот модели на попреченост.

Следните делови даваат преглед на тоа зошто инклузивното образование е важно, како може да ги убедите клучните носители на одлуки за инклузивно образование, и вовед за тоа како да се постигне инклузивно образование.

За да дознаете повеќе, одете на:

- *Онлајн-база на податоци на УНИЦЕФ за инклузивно образование: www.inclusive-education.org, која содржи многу исцрпна збирка на ресурси.*
- *Право на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права. УНИЦЕФ, 2012
http://www.unicef.org/ceecis/IEPositionPaper_ENGLISH.pdf*
- *Мрежа за овозможување образование: <http://www.eenet.org.uk>*
- *Веб-страница за инклузивно образование на УНЕСКО:
<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/inclusive-education/>*
- *УНЕСКО ја прифаќа различноста: инструментариум за создавање повољна средина за инклузивно учење: <http://www.unescobkk.org/education/inclusive-education/resources/ilfe-toolkit/>*
- *Излагање за инклузивно образование на Меѓународната алијанса за попреченост:
<http://www.internationaldisabilityalliance.org/en/ida-position-papers-and-statements>*
- *Меѓународен политички документ за инклузивно образование на лицата со попреченост: http://www.hiproweb.org/uploads/tx_hidrtdocs/PP08IE.pdf*
- *Инклузивно образование: во услови на малку ресурси, С. Стабс, Осло, Норвешка, 2008:
<http://www.eenet.org.uk/resources/docs/IE%20few%20resources%202008.pdf>*

Белешки

[illegible]

IV. Зошто инклузивното образование е важно: аргументи за инклузија

Клучни точки

- *Инклузивното образование води до подобри образовни резултати за сите.*
- *Сите деца во средини на инклузивно образование имаат корист од социјализацијата.*
- *Инклузивното образование може да биде економично.*

Подобри образовни резултати за сите - ОБРАЗОВНА оправданост

Има образовни придобивки за сите деца, кои се својствени за инклузивното образование преку големи промени во начинот на планирање, спроведување и оценување на наставата. Кога децата со попреченост и другите обесправени групи се вклучуваат во инклузивни училишта, има подобрување во квалитетот на образованието, затоа што станува поориентирано кон децата и се фокусира врз остварување добри образовни резултати за сите деца, вклучувајќи ги и оние со разновиден спектар на способности.⁷²

Истражувањата покажуваат дека децата со попреченост, вклучувајќи ги и оние со пречки во учењето, имаат поголема сеопфатната добивка во академските резултати и однесување во редовните училишта⁷³ отколку нивните врсници со слични пречки во одвоени училници.⁷⁴ Исто така, кога наставниците се едуцираат за вклучување на децата со попреченост, образовното ниво и стандард за децата со попреченост расте, а расте и образовното ниво кај учениците без попреченост.⁷⁵

Сите деца, а особено децата со невообичаени обрасци на учење, имаат корист, бидејќи секое дете работи на индивидуалните цели, додека истовремено се социјализира со други ученици на своја возраст. Општо, инклузивното образование им дава на децата со попреченост пристап до поширока наставна програма⁷⁶ од онаа што обично е застапена во специјалните училишта, каде „постооењето на т.н. специјализирана педагогија уште повеќе ги маргинализира и ги исклучува децата со тешкотии“.⁷⁷ Исто така, во инклузивните училници се посветува значително повеќе време на академската настава отколку во одвоените средини.⁷⁸

Со проширување на спектарот на училишна популација, наставниците, администрацијата и целиот училишен персонал имаат придобивка од инклузивното образование. Училиштето што ги вклучува сите ученици развива поинклузивен етос, каде возрасните учат едни од други и од своите ученици. Станувајќи посвесни за способностите на сите деца, вработените во училиштето имаат поголеми шанси да обезбедат настава и учење врз основа на високи очекувања, создавајќи самозасилувачки циклус на успех.

Сите деца имаат корист - СОЦИЈАЛНА оправданост

Инклузивното образование обезбедува сите деца да живеат, учат и да играат заедно. Тоа им нуди можности да се запознаат и да ги прифатат меѓусебните способности, таленти, личности и потреби. Исто така, им овозможува да развиваат целисходни односи и пријателства кои им помагаат да развијат социјални вештини⁷⁹ и самодоверба да комуницираат еден со друг и со светот околу себе. Тие учат дека сите деца се

дел од заедницата и заедно развиваат чувство на припадност.

Кога сите деца учат заедно, ставовите во училиштата и околните заедници позитивно се менуваат, што доведува до помала стигматизација и поголема социјална вклученост на децата со попреченост.⁸⁰ Една студија покажа дека учениците со умерена и тешка попреченост во инклузивни услови имале слични, па дури и повисоки резултати при проценката на нивната независност и социјални вештини во споредба со врсниците во одвоените училиници.⁸¹

Она што е јасно е дека сите деца се учат на толеранција, прифаќање на разликите и почитување на различностите,⁸² а дознаваат и за попреченоста. Исто така, децата со попреченост кои се образуваат заедно со своите врсници имаат многу поголема шанса да станат продуктивни членови на општеството.⁸³

Исплатливо е - ЕКОНОМСКА оправданост

Постојат моќни економски аргументи во корист на инклузивното образование, особено во поглед на намалување на сиромаштијата и на трошоците за образование.

Намалување на сиромаштијата: Недостатокот на соодветно образование и натаму останува клучен фактор на ризик од сиромаштија и исклученост за сите деца, со и без попреченост. Сепак, кај децата со попреченост, ризикот од сиромаштија поради недостаток на образование може да биде дури и повисок отколку кај децата без попреченост. Децата со попреченост кои се исклучени од образованието речиси сигурно ќе бидат долгорочно и доживотно сиромашни. Тие речиси неизбежно стануваат економски товар за општеството и семејството. Според Светска банка, „попреченоста е поврзана со долгорочна сиромаштија во смисла на тоа дека децата со попреченост имаат помали шанси да го развијат човечкиот капитал, кој ќе им овозможи повисоки приходи.“⁸⁴ Како што е добро познато, бруто домашниот производ (БДП) трпи загуба поради неучеството во економијата на лицата со попреченост. За да се добие претстава за големината на намалените резултати индуцирани од попреченост во глобалното производство и приходи, еден истражувач ја проценува загубата на БДП поради попреченост со екстраполација на резултатите од една студија за загубата на БДП поради попреченост во Канада. Проценетиот опсег за глобалната загуба на БДП поради попреченост е меѓу 1,71 билиони УСД и 2,23 билиони долари годишно, што изнесува меѓу 5,35 и 6,97 отсто од вкупниот светски БДП.⁸⁵ Важно е да се признае дека сите деца, вклучувајќи ги и децата со попреченост, придонесуваат, а не се товар за општеството. Квалитетното инклузивно образование на долг рок може да ја намали зависноста од државата и да го промовира нивниот потенцијален економски капацитет.

Пример: Бангладеш

Во една студија, проценетите трошоци на попреченоста поради изгубен приход од недостаток на образование и вработување, како на лицата со попреченост, така и на нивните старатели, беше 1,2 милијарди УСД годишно, или 1,7 проценти од БДП.⁸⁶

Цена на образованието: Според УНЕСКО, „инклузивните училишта кои нудат ефективно образование за сите свои ученици се поекономичен начин за обезбедување образование за сите.“⁸⁷ Во извештајот на ОЕЦД од 1999 г., се проценува дека просечните трошоци на специјалната настава се седум до деветпати повисоки од згрижувањето на децата со попреченост во училиници за редовно образование.⁸⁸ Поновите истражувања на ОЕЦД покажуваат дека трошоците за специјално образование по глава на жител се околу 2,5 пати поголеми од оние за редовно образование. Ова се однесува главно на платите, затоа што односот наставник-број на ученици е поповолен за учениците со попреченост. Во инклузивните училишта,

ваквата бројка опадна двапати, иако постојат значителни варијации меѓу земјите.⁸⁹ Ова истражување покажува дека може да биде поевтино да се основаат и да се водат училишта кои ги образуваат сите деца заедно отколку да се поставува комплексен систем на различни видови училишта специјализирани за различни групи деца.

За да дознаете повеќе одете на:

- [Together we learn better: Inclusive Schools Benefit All Children.](#) (Заедно учиме подобро: инклузивните училишта им користат на сите деца.)
- [Every Child Strengthens the Literate Community.](#) (Секое дете ја јакне писменоста во заедницата.)

Белешки

За финансирањето на инклузивното образование ќе се зборува подетално во модулот 8 од оваа серија.

V. Како да постигнеме инклузивно образование?

Во овој дел се дава вовед за тоа како да се напредува кон инклузивно образование за сите и се фрла поглед врз она што ќе го опфатат другите брошури и вебинари во оваа серија, вклучувајќи различни аспекти и системски пристап кон јакнење на инклузивното образование.

Во пракса, инклузивното образование подразбира обезбедување целисходни наставни можности за сите ученици во редовниот школски систем. Идеално, тоа им овозможува на децата со и без попреченост да присуствуваат на истата редовна настава во локалното училиште, со дополнителна, индивидуално приспособена поддршка, ако е потребно. Тоа налага физичко приспособување (на пр., рампи наместо скали, влезови доволно широки за инвалидски колички, и сл.), како и програма во чиј центар се децата, во која е претставен целиот спектар на луѓе кои постојат во општеството (а не само лицата со попреченост).⁹⁰

За да се вклучат сите деца во средини на инклузивно образование, мора да се промени системот, а не детето. Дијаграмот подолу дава преглед на подрачјата што треба да се променат за училиштето да се подобри за сите:⁹¹

Концепциска рамка за унапредување на правото на инклузивно образование

Пристапот базиран на човековото право на образование налага повеќе од „работа, како и обично“, а заложбата за инклузивно образование опфаќа тридимензионален пристап. Таа налага разбирање на инклузијата како пристап до образование за сите деца, кој вклучува:

- Образовни политики и стратегии за промоција на правото на пристап до образование.
- Право на квалитетно образование.
- Почитување на правата во наставната средина.

Според трите наведени основни принципи, сеопфатните обврски на владата може да се применат за да се развие јасна концепциска рамка за остварување на целите на ОЗС преку инклузивен пристап и за на децата со попреченост да им се гарантира остварување на правото на образование.

Покрај тоа, овој пристап треба да биде поткрепен со широка стратешка определба на владата да создаде неопходни услови за гарантирање на правата на децата со попреченост.⁹²

Еве неколку примери на стратегии за остварување на правото на квалитетно инклузивно образование:

- **Креирање поволни законски рамки** со кои се промовира правото на пристапно, инклузивно и квалитетно образование. Ова опфаќа ратификација и спроведување на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост и на Конвенцијата за правата на детето, обезбедувајќи домашните закони, особено законите за образование, да бидат во согласност со овие конвенции.

Пример: Во Македонија, УНИЦЕФ ја поддржа Владата во развивање и одобрување нов Закон за ран детски развој и 27 нови подзаконски акти во 2013 г., кои даваат правно-политичка основа за универзален пристап до квалитетни можности за рано учење на сите деца, вклучувајќи ги и децата со попреченост.

Пример: Во Виетнам, УНИЦЕФ ја поддржа Владата во зајакнување на правно-регулаторната рамка за унапредување на правата на децата со попреченост. УНИЦЕФ ја поддржа изработката на национален Закон за лица со попреченост, кој влезе во сила од 2011 г. Со поддршка од УНИЦЕФ, беа издадени два владини циркулар за образование на децата со попреченост, според кои се зголеми возраста на децата со попреченост кои влегуваат во прво одделение и се проширија прописите за центрите кои поддржуваат развој на инклузивно образование за деца со попреченост. Исто така, Владата издаде циркулар со кој им се овозможува на училиштата да бараат средства за поддршка на инклузивното образование за деца со попреченост. Во моментот, УНИЦЕФ поддржува изработка на уште еден меѓуминистерски циркулар околу политики за наставниците кои работат со деца со попреченост.

- **Развивање секторски планови/политики за образование** кои ги опфаќаат децата со попреченост и ја унапредуваат инклузивноста на образовниот систем. Обезбедување капацитети, ресурси и лидерство за спроведување инклузивни образовни планови. Обезбедување наставни програми и

материјали, процеси на настава и оценување достапни за децата со попреченост.

Пример: Во Танзанија, во најновиот План за развој на образовниот сектор (2008-2017) јасно се наведува намерата да се инвестира во „поттикнување меѓу учениците чувство на самоверба и висока почит за сите луѓе без разлика на раса, род, географска локација и попреченост“. Во насока на подобрување на пристапот до квалитетно основно образование, приоритетната активност е „да се засили обуката за знаења и стручни вештини кај децата што не одат на училиште, ранливите групи (лица со попреченост, деца без родители, лица кои живеат со ХИВ/СИДА стари лица, млади мајки, неписмени и сл.), младите и возрасните, мажите и жените, како во руралните, така и во урбаните подрачја.“ Во основното образование, целта е наставниците да се ориентираат кон педагогија по мерка на децата, вклучувајќи соодветни практики за девојчињата и за оние со попреченост. Исто така, тука се наведува дека „секогаш кога е можно, сите деца со посебни образовни потреби треба да се образуваат во 'нормални' класови во 'нормални' училишта; ваквиот инклузивен пристап налага соодветна обука за наставниците заедно со училишни згради 'погодни за попреченоста' и подигање на свеста во заедницата, според потребите.⁹⁴

- **Подобрување на податоците за попреченоста и образованието,** и градење одговорност за акција. Зајакнување на системите за управување со образовните информации (ЕМИС) заради собирање релевантни, објективни и расчленети податоци според вид на попреченост и оштетување, како и податоци за известување околу пристапноста и инклузивноста на образовниот систем заради информирани образовни планови.

Пример: Во седиштето на УНИЦЕФ беше изработен водич за ЕМИС што ја опфаќа попреченоста, кој ќе биде пилотиран во три земји со програми на УНИЦЕФ во 2014-15 г. заради негово зајакнување подобро да собира и да доставува податоци за децата со попреченост и за пристапноста на наставните средини.

Пример: Во Гана, Одделот за специјално образование, со поддршка од УНИЦЕФ, изработи алатка за мониторинг на инклузивното образование со цел училиштата да се следат и да им се помогне да го проценат и да го подобрат своето разбирање на инклузивното образование. Беа спроведени обуки за службеници од 12 окрузи и 100 супервизори и претставници, па како резултат од иницијативата, во 2013 г., процентот на исполнети стандарди за училишта по мерка на децата порасна од 14 на 20 отсто во трите северни региони.

- **Адаптирање на училиштата, училниците и другите наставни средини за да бидат пристапни и соодветни за сите.** Задолжителни критериуми за пристапност и универзалност на секој проект, изградба или надградба на образовната инфраструктура, со обезбедување достапни наставни материјали, релевантни и соодветни помагала и технологија за да се унапреди пристапот до наставниот процес.

Пример: Во Националната програма за развој на училиштата 2004-2009, Владата на Узбекистан вклучи услов за физичка пристапност, рампи и други физички карактеристики за сите училишта. Ова доведе до тоа многу повеќе училишта да станат опремени за инклузија на сите деца, почнувајќи од реновирање на старите згради, па до изградба на нови со вакви барања вклучени во плановите.

Пример: Хрватската Влада ги реновира постарите училишта и смета дека 200 од нив се „без бариери“. УНИЦЕФ работи со локалните заедници во Хрватска за да ги поттикне да мобилизираат ресурси за овозможување карактеристики на физичка пристапност во своите училишта.

- **Недискриминаторски активности со обезбедување поддршка и приспособеност** кон сите деца, за рамноправно да учат во редовниот образовен систем.

Пример: Романија креираше локални буџети, во кои се распределени пари за конкретни инфраструктурни проекти, отсликувајќи го ефектот на локализирање на училишното финансирање и дозволувајќи им на окрузите да финансираат свои проекти. Во Виетнам, Владата издаде циркулар со одредби училиштата да може да бараат средства за поддршка на инклузивното образование за децата со попреченост.

- **Олеснување на обуката за наставниците.** Обезбедување доволно наставници обучени за настава во инклузивни услови со постојана поддршка, менторство и мониторинг. Обезбедување програмите за подготовка на наставниците да опфаќаат и образование за деца со попреченост како интегрален и сеприсутен дел од наставната програма за обука на наставници и унапредување на наставата за СИТЕ ученици (вклучувајќи ги и оние со попреченост), како со општи, така и со специфични потреби, во заедницата/редовните училишта.

Пример: Во 2013 г., УНИЦЕФ во Уганда поддржа работилници за „обука на обучувачи“ кај колегите-наставници, и околу методиката за попреченост, чија посетеност достигна 180 наставници.

Пример: Во Руанда, УНИЦЕФ работеше со локалните власти на изработка на *Прирачник за активна настава и учење* со конкретна содржина за инклузивно образование која се предава во сите институции за обука на наставници низ земјата. Паралелно со ова, беше поддржана обука на наставниците во неколку **училишта по мерка на децата**, заради вклучување на децата со попреченост, и поконкретно, за тоа како се применуваат партиципативни наставни методи и техники, и како се создава постимулативна училница.

Обука на наставниците за инклузивно образование

Истражувањата покажуваат дека наставниците и директорите кои добиле обука за инклузивно образование имаат попозитивни ставови и поинклузивни гледишта од нивните колеги кои не добиле обука. Исто така, оние со конкретно искуство на инклузија имале најпозитивни ставови.⁹⁵

- **Промовирање хоризонтална размена на знаење и поддршка.**

Пример: Во Србија, Мрежата за инклузивно образование вклучува образовни практичари во сите одделенија, како и партнери од граѓанскиот сектор кои се вклучени во обезбедување услуги за поддршка на децата, со цел да се обезбеди непреречено давање услуги, како и трансфер на знаења и искуства меѓу сите засегнати страни.⁹⁶

- **Координирани услуги меѓу секторите** заради поддршка на учеството на детето во училиштето.

Пример: Во Ерменија, меѓуресорската работна група за деца со попреченост работеше заедно за да ја редефинира попреченоста во согласност со КПЛП и сега има за цел да ги насочи услугите и да даде препораки за услуги на поддршка со кои ќе се поттикнат и ќе се мотивираат децата со попреченост и нивните семејства да одат во инклузивни училишта. За да дознаете повеќе, одете на <http://www.unicef.org/armenia/>.

- **Јакнење на партнерствата.** Работа на различни нивоа и со различни засегнати страни за да се преиспитаат ставовите со кои се зацврстува и се одржува дискриминацијата, и да се отстрани стигмата и негативните перцепции.

Пример: Во Црна Гора, кампањата „Зборуваме за способности“ здружи над 100 национални организации, заедно со претседателот и премиерот, како и децата со попреченост и нивните семејства, за да се преиспитаат традиционалните и културните пречки за еднаквост и вклученост. За повеќе информации околу кампањата, посетете ја: <http://www.unicef.org/montenegro/15868.html>.

- **Промовирање инклузивни програми за ран детски развој и за образование.** Со силен фокус на инклузивното образование, УНИЦЕФ Ерменија тесно соработуваше со Владата во 2013 г. за да се вклучи компонентата на ран детски развој. Програмата поддржа изработка на индивидуални образовни планови за децата со попреченост, воспоставување услуги за поддршка на семејствата и трансформација на интернатите за деца со попреченост. УНИЦЕФ му

помогна на Министерството за труд во изработка на модел за утврдување на попреченоста (заради оценување на подобноста за услуги и бенефиции) и започна национална кампања за застапување врз основа на квалитативна проценка на перцепциите и ставовите кон децата со попреченост.

Пример: Во Египет, постои силен фокус врз вклучување на децата со попреченост во рамките на иницијативата за училишта по мерка на децата и нејзиното проширување со фокус врз стандардите за квалитет на предучилишното и образованието во заедницата.

Инклузивен центар за ран детски развој⁹⁷

Инклузивниот центар за ран детски развој „Литл Рок“ беше основан во 2003 г., во Кибера, еден од најголемите сиромашни квартали во Африка, во Најроби, Кенија. Тој беше формиран заради големиот број деца кои не ги стекнуваат основните вештини за запишување во основно училиште, и креиран со инклузивен пристап, што подоцна доведе до инклузивна заедница. Грижејќи се за деца од 0 до 8 години, околу една третина од учениците се деца со попреченост. Групата за поддршка на родителите помага да се зголеми разбирањето на попреченоста и ги поддржува семејствата во пристапот до здравствена заштита и можности за вработување. Поддршката што „Литл Рок“ им ја дава на децата и семејствата не завршува со завршување на училиштето во раното детство, бидејќи тие и натаму имаат пристап до библиотеката на „Литл Рок“, добиваат дополнителни часови и учествуваат во спортско-креативни активности. Од 2006 г., меѓународната невладина организација AbleChildAfrica (Ејбл Чајлд Африка (Способно дете Африка)) е во партнерство со „Литл Рок“ за да обезбеди финансиска поддршка, специјална опрема, изградба на капацитетите преку менторство и обука, како и управување за поддршка на доверителите. *Прочитајте некои студии на случај од „Литл Рок“ на нивниот сајт: <http://ablechildafrica.org/our-partners/littlerock/educlr/>.*

- **Заговарање кај Министерството за образование едно министерство и еден образовен систем да бидат одговорни** за образование на сите деца, вклучувајќи ги и децата со попреченост.

Пример: Во август 2009 г., Министерството за образование и наука во Србија за првпат донесе Закон за фондации во образовниот систем, единствен во регионот на Балканот, затоа што предвидува правна рамка за систем на инклузивно образование. Новиот закон поддржува запишување на сите деца во редовниот систем на образование.⁹⁸

- **Промовирање на учеството на децата.** Вклучување на децата со попреченост во носењето одлуки и обезбедување системите за управување со училиштата да содржат одредби за ефективно учество на децата со попреченост, нивните родители, организациите на лицата со попреченост и на заедниците.

Пример: Како што е претходно споменато, кампањата „Зборуваме за способности“ во Црна Гора вклучи, како свој составен дел, учество и лидерство на деца и младинци со попреченост и нивните семејства во сите аспекти на планирање и спроведување на кампањата.⁹⁹

Додека дебатата за инклузивно образование несомнено одигра значајна улога во подигање на свеста за образованието на децата со попреченост, важно е да се запомни дека инклузивното образование не е филозофија или образовен пристап исклучиво за децата со попреченост. Тоа е пристап кој е од фундаментално значење за остварување на правото на образование за сите деца, особено на маргинализираните групи - на пр., девојчињата и децата од домородните заедници.

Запомнете дека инклузивното образование не е филозофија или образовен пристап исклучиво за децата со попреченост. Тоа е пристап кој е од фундаментално значење за остварување на правото на образование за СИТЕ деца.

Децата со попреченост не се единствената исклучена група, ниту пак се хомогена група. Тие може посилно да се идентификуваат со други аспекти од својот вкупен идентитет, како што се родот, економскиот статус или етничката припадност, или со комбинација од нив. Припадноста на една или повеќе од овие групации значително ја зголемува нивната ранливост, па при инвестициите во третирањето на правото на образование треба да се земе предвид таквата повеќестрана ранливост.¹⁰⁰ Би било корисно попреченоста да се прифати како едно од многуте прашања на разлики и дискриминација, наместо како изолирана форма на исклучување, а инклузијата како стратегија за решавање на сите форми на исклученост и дискриминација.¹⁰¹ „Инклузивното образование претставува промена од преокупираност со одредена група кон фокус врз надминување на бариерите за учењето и учеството“.¹⁰²

Искуството од сиромашните средини покажува дека наставниците може да бидат ентузијасти околу инклузијата, бидејќи нивните заедници, а и тие самите се гладаат како „снаодливи“, па заземат приод кон наставата врз основа на решавање проблеми и не очекуваат детални инструкции или план одгоре.¹⁰³

На пример, едно искуство во Лесото покажа дека наставниците имаат силно чувство на христијанска должност и одговорност во заедницата, што е приоритет во однос на индивидуалниот развој, па ова ги мотивираше вредно да работат за да обезбедат учениците со попреченост да бидат вклучени и покрај недостатокот на ресурси и пренатрупаноста.¹⁰⁴ Доаѓа до општа промена од негативен кон позитивен став кога наставниците ќе сфатат дека децата со попреченост можат и имаат право да учат. Тие чувствуваат силна должност или морална обврска.

Инклузијата прво е одлука, а дури потоа станува практика.

Инклузијата не е нова идеја. Заедниците со векови практикувале инклузија. На пример, домородното образование во Африка било, и е, инклузивно.¹⁰⁵

За инклузивните предучилишни програми, пристапот до училишна и наставна средина, наставата и педагогијата ориентирани кон децата, вклученоста на заедницата, како и за планирањето, мониторирањето и оценувањето ќе се зборува понатаму во модулите 9-14 од оваа серија.

Белешки

VI. Контекстуализација на инклузивното образование во мисијата на УНИЦЕФ

Клучни точки

- *Инклузивното образование е во сржта на мисијата и агендата за рамноправност на УНИЦЕФ, за реализација на правата на сите деца.*
- *Инклузивното образование е во согласност со агендата на УНИЦЕФ за попреченост, бидејќи и двете се водат според пристапот заснован на човековите права и рамката за сеопфатен развој.*
- *Инклузијата е основна компонента на училиштата по мерка на децата и Стратешкиот план за 2014-2017 (Исход 5).*

Инклузивното образование е во сржта на визијата на УНИЦЕФ за изградба на свет каде секое дете расте здраво, се образува и е заштитено од зло, и го остварува својот потенцијал. Ова е јасно посочено во мисијата на УНИЦЕФ, која гласи: „УНИЦЕФ е задолжен од Генералното собрание на Обединетите нации да се залага за заштита на правата на децата, да помогне во задоволување на нивните основни потреби и да ги прошири нивните можности за остварување на својот целосен потенцијал“.¹⁰⁶

Во согласност со мисијата и фокусот на организацијата врз рамноправноста - досегање до најмаргинализираните - УНИЦЕФ има задача да ги поддржи владата и партнерите од граѓанскиот сектор околу реализација на правата на сите деца, вклучувајќи ги и оние со попреченост. Во образованието, тоа конкретно значи дека сите програми мора да обезбедат пристап и квалитетна инклузивна настава за секое дете. Затоа, инклузивното образование е во центарот на агендата на УНИЦЕФ преку Исход 5 во Стратешкиот план за 2014-17 г., кој вклучува индикатори што конкретно ги споменуваат инклузивното образование и децата со попреченост.

Во овој дел се зборува за тоа колку инклузивното образование се вклопува во агендите за попреченост и образование на организацијата.

Агендата на УНИЦЕФ за попреченост

Заштитата на правата на децата со попреченост не е нова тема за УНИЦЕФ. Таа е составен дел на нашата програма уште од влегувањето во сила на Конвенцијата за правата на детето. Ваквата работа дополнително се засили со донесувањето на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост.¹⁰⁷

УНИЦЕФ го користи терминот „попреченост“ во согласност со дефиницијата дадена во КППП (член 1): „Лица со попреченост се оние кои имаат долгорочни физички, ментални, интелектуални или сетилни нарушувања што во интеракција со различни пречки може да го попречат нивното целосно и ефективно учество во општеството на рамноправна основа со другите.“¹⁰⁸

Главните цели на агендата за попреченост се попреченоста да се внесе во сите политики и програми на УНИЦЕФ - како во развојната, така и во хуманитарната акција - и да се развие лидерство за правата на децата со попреченост, градејќи капацитети кај персоналот и партнерите.¹⁰⁹

Активностите на УНИЦЕФ за попреченоста се водат според пристапот заснован на човекови права и според рамката за сеопфатен развој, во согласност со социјалниот модел на попреченост. Во сите аспекти на својата работата, УНИЦЕФ се залага за целисходно учество на лицата со попреченост, вклучувајќи ги и децата, адолесцентите и жените со попреченост како носители на права (во духот на мотото „Ништо за нас без нас“). УНИЦЕФ прифаќа дека темелите на рамноправноста и вклучувањето се вградени во личните, општествените и ставовите на заедницата. Затоа, се прават постојани напори за намалување на предрасудите, стигматизацијата, дискриминацијата и негативните стереотипни однесувања и практики на индивидуално, секторско и општествено ниво. Организацијата смета дека за решавање на општествената перцепција и за промена на ставовите кон децата со попреченост, неопходна е ефективна комуникација за развојни интервенции кои ги интегрираат стратегиите за застапување, социјална мобилизација и промена во однесувањето и во општеството. Исто така, таа потврдува дека покажувањето и зацврстувањето на позитивните ставови може да предизвикаат најголем потенцијален ефект кога ќе допрат до децата на рана возраст.

Инклузивното образование е во согласност со агендата на УНИЦЕФ за попреченост, бидејќи обете се водат според пристап заснован на човековите права и според сеопфатна рамка. Тие ги прифаќаат лицата со попреченост како носители на права и како клучни актери во својот сопствен развој, а не како пасивни приматели на бенефиции, и ги утврдуваат соодветните обврски за човекови права на носителите на обврски, како државните, така и недржавните.

За повеќе информации околу агендата на УНИЦЕФ, посетете ја <http://www.unicef.org/disabilities/> и погледнете ги следниве видеа:

- Попреченоста во животниот циклус (видео).
- Гласот на децата (видео).
- Целиот персонал ориентиран кон попреченоста (видео).

Агендата на УНИЦЕФ за образование

УНИЦЕФ го дефинира квалитетното инклузивно образование како процес и услуги со кои на секое училиште му се овозможува да работи за секое дете, и им се овозможи на децата да го достигнат својот целосен потенцијал. Во изминатите 15 години, пристапот на училишта по мерка на децата е главен начин на кој УНИЦЕФ промовира, поддржува и реализира инклузивни, заштитни и партиципативни училишта во чиј центар се децата.

Концептот зад ваквите училишта е едноставен: тие треба да работат во најдобар интерес на детето. Треба да се проектираат и да се водат на начин кој гарантира дека сите деца ќе учат во безбедна, здрава, сигурна, стимулативна и заштитена средина.¹¹⁰ Ваквиот пристап се фокусира врз вкупните потреби на детето како ученик, така што тоа да го развие својот потенцијал. Целта е да се промовира образование во чиј центар се децата, со наставници кои се соодветно обучени и поддржани со адекватни ресурси, физички, емоционални и социјални услови за учење. Училиштата по мерка на децата налагаат мултисекторски пристап, во кој се интегрирани многу активности во други области, вклучувајќи здравје, исхрана, вода и канализација, како и заштита со сеопфатен пакет на интервенции за подобрување на пристапот до образование, квалитетот и наставните резултати. Но, ова не е модел „со една големина погодна за сите“, па начинот на кој училиштата по мерка на децата се градат и функционираат може да се разликува од земја до земја.¹¹¹

Училиштата по мерка на децата се коцентрираат на четири клучни принципи (види рамка), при што детето се става цврсто во центарот на образовните интервенции. Принципот нагласува дека ниедно дете не треба да биде исклучено од образование поради својот род, раса, култура, јазик, способност или социјален статус.¹¹²

Главни принципи на училиштата по мерка на децата:

- **Детето е во центарот:** Од централно значење за сите одлуки во образованието е заштитата на интересите на детето.
- **Демократско учество:** Како носители на права, децата и оние кои ги овозможуваат нивните права треба да имаат право на глас за формата и содржината на своето образование.
- **Вклученост:** Сите деца имаат право на образование. Пристапот до образование не е привилегија што општеството им ја дава на децата, тоа е обврска што општеството ја исполнува за сите деца.
- **Заштита:** Сите деца имаат право да учат во средина каде може да се развиваат и да го достигнат својот потенцијал. Тие имаат право да бидат заштитени од повреди и малтретирање, физички и психички.

Инклузивни системи се оние кои развиле училишта врз основа на „педагогија во чиј центар се децата, способни за успешно образование на сите деца, вклучувајќи ги и оние кои имаат сериозни недостатоци и попреченост. Заслугата на ваквите училишта не е само во тоа што се способни да обезбедат квалитетно инклузивно образование за сите деца, туку и во тоа што нивното формирање е клучен чекор во помагањето да се променат дискриминаторските ставови, во создавањето пријатни заедници и во развивањето инклузивно општество.“¹¹³

Програмите на овие училишта се фокусираат врз создавање промени во четири клучни области: педагогија (методи на настава и учење); наставна средина (здрава, безбедна и заштитничка); училишен етос и поврзаност со заедницата; и инфраструктура и уреденост.

Во сите четири области, инклузивното образование се промовира преку, на пример:

- **Педагогија** – унапредување на наставничката обука за методика во чиј центар се децата и обезбедување наставата и учењето да бидат адаптирани на потребите на секое поединечно дете.
- **Наставна средина** – Воспоставување заштитни мерки против ризици по здравјето и безбедноста, како и спречување насилство врз децата, малтретирање, злоупотреба и физичко казнување.
- **Училишен етос и поврзаност со заедницата** – поврзување со родителите и заедницата за да се најдат децата кои не одат на училиште и да се доведат на училиште; ангажирање на родителите во училишната управа; промовирање училишна средина во која се почитуваат сите деца, итн.
- **Инфраструктура и уреденост** – застапување и промовирање училишта проектирани по мерка на децата, со архитектура која обезбедува безбедна, инклузивна и пријатна средина за сите деца; и поволна наставна средина, како и одговарање на потребите на децата со физички и ментални тешкотии при учењето.

Пример: Комбинирање реализација на програмата и застапување: Заложбата од Исламабад за инклузивно образование по мерка на децата

Нијаз Улах Кан, директор во земјата, „Чувари на видот“ Пакистан, 2011¹¹⁴

Од 2003 година, меѓународната невладинa организација „Чувари на видот“ во Исламабад работи на инклузивно образование со Министерството за социјална политика и специјално образование, а во 2009 година, со неколку учесници, тие формираа Група за инклузивно образование (ГИО) на национално ниво. Беа формирани неколку клучни врски, вклучително и со УНЕСКО и УНИЦЕФ, кои се фокусираа на промовирање на училишта по мерка на децата во националниот образовен систем и прифатија дека ваквите училишта и инклузивното образование одат рака под рака. Така, GIO се разви во Национална група за инклузивно образование по мерка на децата, која работеше на вклучување на сите маргинализирани групи деца во образовниот систем, на сите нивоа и во сите аспекти на образованието, обезбедувајќи вклучување на оние кои не одат на училиште.

Во ноември 2010 г., Министерството за образование, во соработка со УНИЦЕФ, УНЕСКО и „Чувари на видот“, организираа национални консултации на високо ниво, што доведе до Заложбата од Исламабад за инклузивно образование по мерка на децата. Таа беше потпишана од сојузниот министер за образование, заедно со покраинските сектори за образование, и изречно ја обврзуваше Владата да промовира инклузивно образование за сите деца во Пакистан.

За УНИЦЕФ во Централно-европскиот регион и Заедницата на независни држави (ЦИЕ/ЗНД), ова се преведува во визија дека секое дете во регионот ќе има пристап и ќе заврши основно образование со добар квалитет, засновано врз главните принципи на *Образование за сите, Извештајот од Саламанка и Рамката за акција*.

Повик за акција „Рамноправно образование сега“

Од 10 до 13 декември 2013 г., претставници од 20 земји од Европа и Централна Азија, и партнерите од регионот и пошироко, се собраа на регионалната министерска конференција за образование „Вклучување на сите деца во квалитетна настава“, во Истанбул, Турција. Од конференцијата беше упатен овој Повик за акција да се стави крај на исклученоста на децата од образованието и да се обезбеди секое дете да биде вклучено во квалитетна настава.

http://education-equity.org/wp-content/uploads/2013/12/EducationEquityNow_Call_for_action_WEB_FINAL_ENG.pdf

Најновиот Стратешки план 2014-2017 на УНИЦЕФ го споменува инклузивното образование во Исход 5: „Подобри наставни резултати, и рамноправно и инклузивно образование“ и повикува на известување за „земјите со политики на инклузивно образование кои ги опфаќаат децата со попреченост“¹¹⁵ во индикаторот П5.е.3. Јасно е дека агендата за образование на УНИЦЕФ навистина е фокусирана врз инклузивното образование и врз работа со владите на усвојување соодветни политики.

Актуелната работа на УНИЦЕФ за децата со попреченост и инклузивното образование

Со поголем фокус врз рамноправноста и со заложба да оствари резултати кај најмаргинализираните деца, УНИЦЕФ ја засилува својата работа на децата со попреченост и инклузивното образование на глобално, регионално и национално ниво.

На глобално ниво, УНИЦЕФ ги предводеше напорите за воспоставување Глобално партнерство за децата со попреченост (2012), а во 2013 г., УНИЦЕФ го промовира својот предводнички извештај, *Состојбата на децата во светот*, со посебен фокус врз децата со попреченост.

УНИЦЕФ работи на зацврстување на податоците за децата со попреченост преку развивање модули на анкети заради мерење на попреченоста кај децата во домаќинствата и во училишната средина, инструментариум за процена на попреченоста и водич за информатички системи со информации за попреченоста во образованието. Во прилог на оваа серија за инклузивно образование, се изработуваат и технички упатства за изградба на пристапни училишта и база на податоци за асистивни уреди, технологија и слична поддршка. Во тек е и развивање и пилотирање на иновативни решенија за изработка на пристапни наставни материјали.

Во 2013 г., 70 канцеларии на УНИЦЕФ во светот известија дека реализираат програми за децата со попреченост и за инклузивно образование. Програмите опфатија скрининг/процена на попреченоста; изработка на политики за инклузивно образование; секторски планови; зацврстување на податоците за образованието и децата со попреченост; развивање капацитети за инклузивно образование; и кампањи за подигање на јавната свест.

Преку иницијативата „Деца надвор од училиште“, УНИЦЕФ и партнерите користат иновативни пристапи за да утврдат кои машки и девојчиња се изоставени и да им помогнат да го остварат својот целосен потенцијал. Во 2014 г., над 35 земји учествуваа во иницијативата, како и во подрегионалната иницијатива на Источно-карипските држави и регионалната иницијатива во Централна Европа и Заедницата на независни држави. Важно е студиите за „Деца надвор од училиште“ и политичко-програмските одговори да дадат осврт на вклучување на децата со попреченост во училиштата.

Досега, регионалната канцеларија на УНИЦЕФ во Централна и Источна Европа и Заедницата на независни држави во голема мера ја предводеше работата за инклузивно образование, особено за децата со попреченост. Во 2012 г., тие го објавија клучниот труд насловен како *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*, што служи како суштински ориентир за многу земји и организации при промовирањето и реализацијата на инклузивното образование. Заради натамошно унапредување на разбирањето за она што се случува во регионот, ЦИЕ/ЗНД спроведоа истражување со канцелариите во земјите за да направат преглед на статусот на инклузивното образование. Со резултатите, регионалната канцеларија организира неколку клучни настани на застапување и планирање, вклучувајќи и организација на дводневна тркалезна маса (2009) за да им обезбеди можност на регионалните партнери неформално да подискутираат за потенцијалните стратегии за унапредување на агендата за инклузивно образование, меѓународна конференција за инклузивно образование на децата со попреченост во Москва (2011), придружен настан на Конференцијата на државите-членки на КПЛП во Њујорк (2013) и придружен настан на редовната седница на Советот за човекови права на Канцеларијата на високиот комесар за човекови права (ОХЦХР) во Женева (2013). Додека ваквата работа ја реализира тим, успехот во голема мера зависеше од консултантот за инклузивно образование на регионалната канцеларија, ангажиран во 2011 година.

Како што се гледа од веќе изнесените примери во Дел 5, УНИЦЕФ е сè поактивен на ниво на земјите.

Нашите партнери

На глобално ниво, УНИЦЕФ воспостави цврсти партнерства за инклузивно образование со УНЕСКО и со Глобалното партнерство за образование (ГПО), како и со бројни граѓански организации и влади.

Заедно со ОХЦХР, ние сме ангажирани во застапување на високо ниво за унапредување на правата на децата со попреченост на инклузивно образование врз рамноправна основа со другите деца и, како што беше претходно споменато, заедно со УНЕСКО, ја предводиме Работната група за глобално партнерство околу инклузивното образование на децата со попреченост (ГПдсп).

Глобалното партнерство за децата со попреченост е мрежа од над 240 организации, вклучувајќи и меѓународни невладини организации, национални и локални НВО, организации на лица со попреченост, влади, академски институции и приватниот сектор, и работи на унапредување на правата на децата со попреченост на глобално, регионално и национално ниво. Со пристапот заснован на права, Партнерството обезбедува платформа за застапување и колективна акција со цел вклучување и давање приоритет на правата на децата со попреченост во обете движења за правата на лицата со попреченост и за правата на децата. За повеќе информации околу Глобалното партнерство за децата со попреченост, посетете ја: http://www.unicef.org/disabilities/index_65319.html

УНИЦЕФ одигра активна улога во промоцијата на повикот за акција на Глобалното партнерство за образование во врска со ИО и за вклучување на исходот за инклузивното образование и децата со попреченост во Планот за имплементација на ГПО 2013-2015. Исто така, УНИЦЕФ активно се ангажира со Секретаријатот на ГПО и со други партнери околу поддршка на реализацијата на работата на ГПО за инклузивно образование. ГПО е мултилатерално партнерство посветено на овозможување сите деца да одат на училиште заради квалитетно образование што ќе им помогне да го исполнат својот потенцијал и да придонесат кон своите општества. Партнерите на ГПО се земјите во развој, билатерални донатори, мултилатерални институции, граѓански организации/НВО, наставници, приватни фондации и приватниот сектор. Речиси 60 земји со низок приход се членки на Партнерството.¹¹⁶

Граѓанските организации кои соработуваат со УНИЦЕФ на глобално ниво се премногу бројни за сите да се споменат, но ние многу ги цениме и се потпираме на нашите партнери за унапредување на агендата за децата со попреченост.

Работејќи заедно со граѓанскиот сектор на унапредување на агендата за сеопфатен развој по 2015-та, УНИЦЕФ тесно соработува со Меѓународната алијанса за попреченост (МАП) и бројни други партнери на застапување за сеопфатната агенда по 2015-та, вклучувајќи и инклузивно образование за сите.

Работна група за инклузивно образование на МКПР

Меѓународниот конзорциум за попреченост и развој (МКПР) е глобален конзорциум од 25 невладини организации за попреченост и развој, истакнати невладини организации за развој и организации на лица со попреченост, кои ја поддржуваат работата околу попреченоста и развојот во над 100 земји низ целиот свет. За повеќе информации околу Работната група за инклузивно образование и ресурсите што ги има развиено, посетете ја: <http://www.iddconsortium.net/tags/inclusive-education-task-group>

На регионално ниво, УНИЦЕФ работи со регионалните организации кои имаат заеднички пристап кон попреченоста, вклучувајќи ги и Африканската унија и организацијата АСЕАН во Југоисточна Азија, невладини организации и универзитети, како и со регионални донатори, вклучувајќи го ДФАТ од Австралија и другите агенции на ОН, а најмногу со УНЕСКО. Тој поддржува и развивање регионални податоци за децата со попреченост и размена на практики меѓу земјите, како и обезбедување кохерентни меѓусекторски програми за децата со попреченост на национално ниво. Овде, УНИЦЕФ тесно соработува со релевантните министерства и со колегите од Министерството за образование, покрај граѓанските организации предводени од лицата со попреченост и оние што се залагаат за нивните права, како и медиумите.

Примери: Партнерство за инклузија

- Во *Узбекистан*, УНДП и УНЕСКО заеднички придонесоа кон изработка на стандарди и наставни програми за инклузивни училишта, и предводеа иницијативи за обука на стручните лица во врска со инклузивното образование.
- Во *Занзибар*, лидерите во заедницата беа поканети да се приклучат на Комитетот за инклузивно образование, кој беше формиран од локалното училиште. Тој се состоеше од родители на ученици со и без попреченост, директорот, еден наставник и еден или повеќе ученици со, и без попреченост. Лидерите во заедницата одиграа клучна улога во поврзување на училиштето со ресурсите во заедницата за да се мобилизираат заедно со ресурсите вклучени од родителите и наставниците.¹¹⁷

За да дознаете повеќе, одете на:

- <http://www.unicef.org/disabilities/>
- <http://www.unicef.org/education/>

Белешки

[illegible]

VII. Осврт на неколку општи прашања

Напомена: Ова се најчестите прашања кои ќе бидат дополнително разработени во другите брошури и/или вебинари.

Која е разликата меѓу инклузивното и интегрираното образование?

Инклузивните пристапи ја нагласуваат должноста на училиштата и на образовните системи во целина, да се прилагодат и да обезбедат целосно учество на сите ученици, вклучувајќи ги (но не само) децата со попреченост, како и почитување на нивните образовни и пошироки социјални, граѓански и културни права. Ресурсите се користат за да се поттикне учество, а не за да се обезбедат дополнителни посебни активности. На овој начин, разновидноста во училищата и пошироко, во општеството, се прифаќа и се смета за предност.^{118, 119}

Дали инклузијата навистина ги зема предвид сите маргинализирани/ранливи/исклучени групи, или главно се однесува на вклучување на учениците со попреченост?

Политиката и практиката на вклучување на учениците со попреченост е главен катализатор за развојот на ефективни пристапи кон инклузивното образование, но инклузивното образование всушност значи образование за СИТЕ групи деца. Системите кои се флексибилни и одговараат на различните стилови и брзина на учење ќе им донесат корист на сите ученици.

На што треба да дадат осврт инклузивните наставни програми?

Инклузивните наставни програми треба да обрнат внимание на когнитивниот, емотивниот и креативниот развој на детето, и да се засноваат врз четирите столба на образованието за 21 век - учење да се знае, да се прави, да се биде и да се живее заедно.¹²⁰

Постои ли „исправен“ начин за реализација на инклузивното образование? Постои ли јасен план што мора да го следиме?

Постојат клучни вредности, уверувања и принципи втемелени во инклузивното образование и усогласени со клучните инструменти за човекови права. Сепак, не постои план. Всушност, основно е инклузивното образование да се планира и да се реализира на партиципативен начин, цврсто втемелено во локалната култура и контекст, и со помош на локалните ресурси.¹²¹

Дали инклузијата навистина е практична, особено во земјите со малку ресурси и со многу предизвици?

Да. Некои од најдобрите примери на инклузивно образование се случуваат во средини сиромашни со ресурси, во кои заедниците се позаинтересирани за образованието на сите деца, а флексибилните системи се поприматени. Треба да се напомене дека многу активности со кои се промовира инклузивното образование, често имаат мали или не бараат никакви трошоци.

Со толку многу образовни иницијативи и приоритети, колку важно и релевантно е инклузивното образование?

Реално, целото образование треба да биде инклузивно, бидејќи тоа претставува сеопфатен пристап и филозофија, па како такво не треба да биде во конкуренција со други иницијативи. Тоа е во сржта на глобалната агенда за квалитетна инклузивна настава за сите и е во согласност со агендата за рамноправност на УНИЦЕФ и фокус врз досегање до најмаргинализираните и најисклучените.

VIII. Како понатаму

Сега е време да се преземе акција. Можете веднаш да идентификувате можности за застапување со цел да дадете аргументи за инклузијата и да започнете со промовирање на инклузивното образование како составен дел од мисијата на УНИЦЕФ. За земјите кои изработуваат планови/политики за образовниот сектор, има простор за нивно информирање со цврста анализа за состојбата на децата со попреченост и работење меѓу секторите кои вградуваат системски пристап кон промоцијата на инклузијата во училиштата.

За повеќе информации, погледнете го Упатството на УНИЦЕФ за анализа на состојбата со попреченоста на http://www.unicef.org/disabilities/index_71769.html.

Овде може да коментирате за извонредната работа што ја реализирате, или ќе ја реализирате со инклузивното образование и децата со попреченост. Затоа, важно е веднаш да се разгледа што го сочинува инклузивниот образовен систем, што веќе правиме, а за што не можеме да известиме, и како може да ги надградиме веќе добрите инклузивни практики.

Во зависност од тоа каде живеете и работите, поддршката за вашите владини колеги и партнери околу спроведувањето на инклузивното образование ќе започне во различни точки од системот, ќе следи различна агенда и ќе налага различен пристап. Додека во некои земји, како што е Ерменија, притисокот за инклузивно образование произлезе од напорите на малите заедници да покажат како малите училишта може да внесат голема промена, во други земји, како Србија и Португалија, владините визионери беа инструментални во отворање на патот кон поинклузивни практики. Во речиси сите земји каде училиштата по мерка на децата остварија големо влијание на системско ниво, како во поранешната југословенска Република Македонија, стандардите и практиките за ваквите училишта претставуваат основа за инклузивните образовни системи. Меѓутоа, без оглед на точката на влез, имплементацијата на инклузивното образование мора да се сфати во поширокиот контекст на работата на УНИЦЕФ во образованието, промовирањето на правата на лицата со попреченост и широко.

Јасно е дека во некои земји, персоналот на УНИЦЕФ веќе се ангажира во работата околу децата со попреченост, а во други, работата е на самиот почеток. Меѓутоа, најновиот Стратешки план ни дава добра рамка за натамошно консолидирање на нашите напори, и поточно, обезбедува теорија за промените, која, по дефиниција, мора да ги опфати сите деца. Попреченоста инхерентно се испреpletува во сите програмски резултати од новиот Стратешки план, а прашањата за попреченоста се вклучени во целиот наратив и преку клучните индикатори, посебно во подрачјата на исходите 5 (Образование) и 7 (Социјално вклучување), со цел постигнување рамноправност за сите деца. Важно е да ги засилиме нашите напори во инклузивното образование и да се движиме кон конкретни стратегии на имплементација.

Со почитување на КПД и КПЛП и со обезбедување на СИТЕ деца и млади, без исклучок, да им се остварат, почитуваат и да им се заштитат правата, ние го реализираме правото на инклузивно образование за СИТЕ. Ова не може да се постигне без нашиот персонал да преземе акција и без децата и младите со попреченост и нивните семејства да имаат право на глас во процесот. Во целата наша работа, важно е да ги сметаме децата и младите со попреченост не само како корисници на правата, туку и како вистински ангажирани партнери за промени. Само со почитување на мотото на заедницата на лицата со попреченост - Ништо за нас, без нас - можеме да се вклучиме во целисходна работа што е вистински инклузивна за сите.

АКТИВНОСТ

За да започнете, ве молиме размислете за следнава реченица и довршете ја во редовите подолу. „Во мојата земја, инклузивното образование може да се спроведе преку...“

[illegible]

Дополнителни ресурси

За дополнителни ресурси околу инклузивното образование, посетете ја сеопфатната база на податоци на УНИЦЕФ на: www.inclusive-education.org.

Дополнителните онлајн-заедници на знаење и веб-платформи со кои се опфаќа инклузивното образование вклучуваат, но не се ограничени на:

- **„Градење инклузивни општества за лицата со попреченост“**, заедница на знаење хостирана од УНЕСКО и УНИЦЕФ (<http://www.wsis-community.org/pg/groups/584509/building-inclusive-societies-for-persons-with-disabilities/>)
- **Мрежа за овозможување образование** (ЕЕНЕТ): Мрежа за размена на информации основана во 1997 г. заради противтежа на доминантниот проток на информации за инклузивното образование од Северот кон Југот, како и заради унапредување на учењето од Југот кон Југот и ширење информации од Југот кон Северот. Нејзиното основно уверување е дека често има подобри примери за инклузивно образование во економски посиромашните земји, отколку во многу земји на Северот попречени со крути и бирократски системи. ЕЕНЕТ следи јасно дефинирани и радикални вредности, уверувања и принципи. Нејзиниот билтен - Овозможување образование - и веб-страната претставуваат најдостапен и најсеопфатен извор на информации за инклузивното образование на Југот.¹²² (<http://www.eenet.org.uk>)
- **„Инклузивното образование во акција“**, развиено во соработка со Европската агенција за развој во образованието за посебни потреби (<http://www.inclusive-education-in-action.org/iea/index.php?menuid=59>)
- **Извор** е онлајн-ресурсен центар наменет за зајакнување на управувањето, користењето и влијанието на информациите за попреченоста и инклузијата во развојни и хуманитарни контексти. Тој е првенствено наменет за практичарите и за академската заедница. (<http://www.asksource.info/>)
- **Овде додадете ги вашите ресурси:**

[illegible]

Поимник

Добротворниот модел на попреченост ја објаснува попреченоста како казна или трагедија. Благосостојбата на поединецот е во рацете на бога или е судбина, а лицата со попреченост се сметаат за инфериорни, бескорисни, зависни, товар за општеството, бедни, за жалење, па дури и виновни за својата состојба. Спасот од попреченоста е преку сомилост, љубов и грижа. *[Ова не е моделот што го следи УНИЦЕФ.]*

Училишта по мерка на децата претставува пристап на УНИЦЕФ за промовирање, поддршка и спроведување инклузивни, заштитни и партиципативни училишта во чиј центар се децата. За повеќе информации, посетете ја: http://www.unicef.org/cfs/index_19.htm.

Рехабилитацијата во заедницата се фокусира врз подобрување на квалитетот на животот на лицата со попреченост и нивните семејства; задоволување на основните потреби; и вклучување и учество. Тоа е мултисекторска стратегија со која се јакнат лицата со попреченост за да имаат пристап корист од образование, вработување, здравство и социјални услуги. Оваа рехабилитација се спроведува преку заеднички напор на лицата со попреченост, нивните семејства и заедници, како и на релевантните владини и невладини здравствени, образовни, стручни, социјални и други служби.¹²³ Насочена е кон подобрување и користење на постоечките знаења, вештини и ресурси во заедницата. Нејзиниот фокус е вклучување на лицата со попреченост, но идеално, тоа би требало да биде стратегија на заедницата што промовира вклучување на сите.¹²⁴ За повеќе информации, одете на: <http://www.who.int/disabilities/cbr/en/>.

Конвенцијата за правата на лицата со попреченост и нејзиниот Факултативен протокол (A/RES/61/106) беше усвоена на 13 декември 2006 г. во седиштето на Обединетите нации во Њујорк, а беше отворена за потпишување на 30 март 2007 г. Имаше 82 потписници на Конвенцијата, 44 потписници на Факултативниот протокол, и една ратификација на Конвенцијата. Ова е најголем број на потписници во историјата на конвенциите на ОН на денот на отворање. Таа е прв сеопфатен договор за човекови права во 21 век и е првата конвенција за човекови права која беше отворена за потпишување од организациите за регионална интеграција. Конвенцијата стапи на сила на 3 мај 2008 г.¹²⁵ За повеќе информации, посетете ја: <http://www.un.org/disabilities/>.

Конвенцијата за правата на детето е меѓународен договор за човекови права усвоен и отворен за потпишување, ратификација и пристапување со резолуцијата на Генералното собрание на ОН 44/25 на 20 ноември 1989 г. во Њујорк, а влезе во сила на 2 септември 1990 г., во согласност со членот 49. Дете е секое човечко суштество кое не наполнило осумнаесет години, освен ако според законот што важи за детето, полнолетството не се стекнува порано. За повеќе информации, посетете ја: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>.

Попреченост е резултатот од интеракцијата меѓу долгорочните физички, ментални, интелектуални или сетилни оштетувања и различните пречки во средината кои може да го попречат целосното и ефективно учество на поединецот во општеството на рамноправна основа со другите.

Образование за сите претставува меѓународно движење и заложба за обезбедување секое дете и возрасен да добие основно образование со добар квалитет. Тоа се заснова како врз перспективата на човековите права, така и врз општото уверување дека образованието е од централно значење за индивидуалната благосостојба и националниот развој. Тоа за првпат доби светско внимание на Светската конференција за образование за сите во Џомтиен, Тајланд, во 1990 г. За повеќе информации, посетете ја: <http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/efa/index.shtml>

Пристап заснован на човековите права е концепциска рамка за процесот на човеков развој, која нормативно се заснова врз меѓународните стандарди за човекови права и оперативно е насочена кон унапредување и заштита на човековите права. Со него се прави обид за анализа на нееднаквостите што лежат во срцето на развојните проблеми и за поправање на дискриминаторските практики и неправедната распределба на моќта, што го попречуваат развојниот напредок.¹²⁶

Меѓународната класификација на функционирање, попреченост и здравје го конципира степенот на функционирање на лицето како динамична интеракција меѓу неговата здравствена состојба, факторите во средината и индивидуалните фактори.¹²⁷ Во неа функционирањето и попреченоста се дефинираат како мултидимензионални концепти поврзани со: телесните функции и структури на лицата, нивната активност и областите од животот во кои учествуваат, како и факторите во нивната средина кои влијаат на овие искуства.

Инклузијата се однесува на препознавање на потребата за трансформирање на културата, политиките и практиките во училиштето за да се одговори на различните потреби на секој ученик поединечно, како и обврска за отстранување на пречките што ја попречуваат таа можност.

Инклузивното образование е „процес на третирање и одговарање на разновидните потреби на сите ученици преку поголемо учество во учењето, културата и заедницата, како и преку намалување на исклученоста во, и од образованието. Тоа вклучува промени и модификации на содржината, пристапот, структурите и стратегиите, со заедничка визија која ги опфаќа сите деца од соодветната возраст и со убедување дека државата има обврска да обезбеди образование за сите деца.“¹²⁸

Интеграција е кога децата со попреченост се внесуваат во редовниот образовен систем, често во посебни класови, или во општа училишница без, или со несоодветна адаптација и поддршка.

Медицинскиот модел на попреченост ја објаснува попреченоста како здравствен проблем или медицинска состојба на лицето, која може да се третира или да се излечи со медицинска помош. Така, попреченоста е резултат на медицинска состојба. Лицето со попреченост има потреба од лек, а здравствениот работник е одговорен за олеснување на неговата болка и страдање. *[Ова не е моделот што го следи УНИЦЕФ.]*

Милениумските развојни цели, кои се движат од преполовување на екстремната сиромаштија до спречување на ширењето на ХИВ/СИДА и обезбедување универзално основно образование, сите со краен датум во 2015 година, претставуваат план договорен од сите земји на светот и сите светски водечки институции за развој. Во нив се преточени единствените напори за исполнување на потребите на најсиромашните во светот. За повеќе информации, посетете ја: <http://www.un.org/millenniumgoals/>

Сегрегација е кога групи деца намерно се одвојуваат од мнозинството поради некаква разлика. На пример, децата со попреченост може да се класифицираат според нивното оштетување и да се сместат во училиште проектирано да одговори на тоа конкретно оштетување.

Социјалниот модел на попреченост објаснува дека попреченоста е резултат од интеракциите меѓу лицето со одредени физички, интелектуални, сензорни или ментални здравствени оштетувања и околната општествено-културна средина. Затоа, попреченоста се сфаќа како социо-политички конструкт, при што ставовите, срединските и институционалните бариери кои природно постојат во општеството систематски ги исклучуваат и ги дискриминираат лицата со попреченост. Единствено со отстранување на бариерите, таквата попреченост може да се намали. *[Ова е моделот што го следи УНИЦЕФ!]*

Целите за одржлив развој беа еден од главните резултати на Конференцијата Рио+20, каде државите-членки се согласија да започнат процес на развивање низа цели кои ќе се надградат врз Милениумските развојни цели и ќе се спојат со агендата за развој по 2015-та.¹²⁹ За повеќе информации, посетете ја: <http://sustainabledevelopment.un.org>.

Анекс 1: Клучни меѓународни инструменти и други документи

- 1948, Универзална декларација за човекови права - член 26
- 1960, Конвенција на УНЕСКО против дискриминација во образованието - членови 1, 3 и 4
- 1965, Меѓународна конвенција за елиминирање на сите форми на расна дискриминација - член 5
- 1966, Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права - член 13
- 1966, Меѓународен пакт за граѓански и политички права - членови 18 и 19
- 1973, Конвенција на МОТ за минимална возраст за вработување - член 7
- 1979, Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените - член 10
- 1982, Предлози за имплементација на Светската програма за акција во врска со лицата со попреченост, национална акција, дел 2
- 1989, Конвенција за правата на детето - членови 23, 28 и 29
- 1989, Конвенција на МОТ за домородните и племенските народи - членови 26, 27, 28, 29, 30 и 31
- 1990, Светска декларација за образование за сите, Џомтиен
- 1993, Стандардни правила за изедначување на можностите за лицата со попреченост
- 1994, Извештај од Саламанка и Рамка за акција во врска со образованието за посебни потреби
- 1999, Конвенција на МОТ за најлошите форми на детски труд - член 7
- 1999, Преглед пет години по Саламанка
- 2000, Рамка за акција на Светскиот образовен форум, Дакар
- 2000, Милениумски развојни цели со фокус врз намалување на сиромаштијата и развојот
- 2002, ОЗС, Глобален извештај за мониторинг: ОЗС - дали светот е на вистинскиот пат?
- 2004, ОЗС, Глобален извештај за мониторинг: родот и образованието за сите - скок кон квалитет
- 2005, ОЗС, Глобален извештај за мониторинг: Образование за сите - императивот на квалитет
- 2006, ОЗС, Глобален извештај за мониторинг: писменост за цел живот
- 2006, Конвенција за правата на лицата со попреченост
- 2007, ОЗС, Глобален извештај за мониторинг: цврсти темели - грижа и образование во раното детство
- 2008, ОЗС, Глобален извештај за мониторинг: Образование за сите до 2015 година - дали ќе успееме?

Фусноти

1. СЗО, Светска банка. (2011) *Светски извештај за попреченоста*. Женева, Светска здравствена организација. http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/ [пристапено на 6 авг. 2014 г.].
2. <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/211/44325.html>
3. Перн, Ј. (2000). Цената на војната: повреда и смрт на децата. Современи проблеми кај детската дијареја и неухранетост. З.А. Бхута. Карачи, Пакистан, Оксфорд Јуниверсити Прес: 334-343.
4. СЗО, Светска банка. (2011) *Светски извештај за попреченоста*. Женева, Светска здравствена организација. http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/ [пристапено на 25 јули 2014 г.].
5. Обединети нации, <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=13&pid=1514> [пристапено на 5 август 2014 г.].
6. УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/disabilities/index_65316.html [пристапено на 25 јули 2014 г.].
7. УНЕСКО (2009) *Кон инклузивно образование за децата со попреченост: водич*. Бангкок 2009, стр.5, <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/disabchild09-en.pdf> [пристапено на 25 јули 2014 г.].
8. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
9. Филмер, Д. (2008), Попреченоста, сиромаштијата и школувањето во земјите во развој: резултати од 14 истражувања на домаќинствата. *Економски преглед на Светска банка*, том 22, бр. 1, 2008, стр.141-163, наведено во СЗО, Светска банка. (2011) *Светски извештај за попреченост*. Женева.
10. УНЕСКО (2005) *Упатство за инклузивност: обезбедување пристап до образование за сите*, Париз.
11. УНЕСКО (1994) Извештај од Саламанка и Рамка за акција околу образованието за посебни потреби, стр.iii, http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF [пристапено на 27 јули 2014 г.].
12. Глобално партнерство за образование, <http://www.globalpartnership.org/focus-areas/children-with-disabilities> [пристапено на 25 јули 2014 г.].
13. Филмер, Д. (2008), Попреченоста, сиромаштијата и школувањето во земјите во развој: резултати од 14 истражувања на домаќинствата. *Економски преглед на Светска банка*, том 22, бр. 1, 2008, стр.141-163, наведено во СЗО, Светска банка. (2011) *Светски извештај за попреченоста*. Женева.
14. УНЕСКО (2010) ОЗС, *Глобален извештај за мониторинг 2010: досегање до маргинализираните*, Париз, стр. 184, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186606E.pdf> [пристапено на 25 јули 2014 г.].
15. УНЕСКО (2010) ОЗС, *Глобален извештај за мониторинг 2010: досегање до маргинализираните*, Париз, стр. 184, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186606E.pdf> [пристапено на 25 јули 2014 г.]; Лоеб, М.Е. и Арне Х. (2004) Еиде, и др., Влада на Обединета Република Танзанија (2009) *Студија за попреченост во Танзанија 2008*, Државен завод за статистика на Обединета Република Танзанија, Дар ес Салам, Обединета Република Танзанија, стр. 19, nbs.go.tz/tnada/index.php/ddibrowser/5/download/24 [пристапено на 25 јули 2015 г.].
16. УНЕСКО (2013/4) ОЗС, *Глобален извештај за мониторинг 2013/4 „Настава и учење: постигнување квалитетна настава за сите“* <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002256/225660e.pdf>
17. УНЕСКО (2013/4) ОЗС, *Глобален извештај за мониторинг 2013/4 „Настава и учење: постигнување квалитетна настава за сите“* <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002256/225660e.pdf>
18. УНИЦЕФ (2013) *Извештај за состојбата на децата во светот*. Њујорк, <http://www.unicef.org/sowc2013/> [пристапено на 25 јули 2014 г.].
19. Филмер, Д. (2008), Попреченоста, сиромаштијата и школувањето во земјите во развој: резултати од 11 истражувања на домаќинствата. *Економски преглед на Светска банка*, 22(1): 141, <http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Disability-DP/0539.pdf> [пристапено на 25 јули 2014 г.].
20. УНЕСКО (2010) ОЗС, *Глобален извештај за мониторинг 2010: досегање до маргинализираните*, Париз, стр. 184, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186606E.pdf> [пристапено на 25 јули 2014 г.].
21. УНИЦЕФ (2012) *Се работи за вклучување - пристап до образование, здравство и услуги на социјална заштита за децата со попреченост во Ерменија*, <http://www.un.am/res/Library/UNICEF%20Publications/UNICEF%20Disability%20Report%20ENG.pdf> [пристапено на 27 јули 2014 г.].

22. УНИЦЕФ (2013) *Информатор за деца и млади со попреченост*. Њујорк: Седиште на УНИЦЕФ.
23. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
24. УНИЦЕФ (2013) *Информатор за деца и млади со попреченост*. Њујорк: Седиште на УНИЦЕФ.
25. УНИЦЕФ (2013) *Информатор за деца и млади со попреченост*. Њујорк: Седиште на УНИЦЕФ.
26. УНЕСКО и УНИЦЕФ (2013) *Образованието да стане приоритет во агендата по 2015-та: извештај за глобалните тематски консултации околу образованието во Агендата за развој по 2015-та*, УНЕСКО и УНИЦЕФ, септември 2013 г. стр.30.
27. Адаптирано од: „Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права“, УНИЦЕФ, Регионална канцеларија за ЦИЕЗНД, 2011.
28. Обединети нации (2006) *Конвенција за правата на лицата со попреченост*, Њујорк, член 1.
29. СЗО, <http://www.who.int/classifications/icf/en/> [пристапено на 27 јули 2014 г.].
30. УНИЦЕФ (2013) Упатство за анализа на состојбата со попреченоста, Њујорк, стр. 2.
31. Генерално собрание на ОН, Конвенција за правата на детето, 20 ноември 1989 г., Обединети нации, Серија на договори, том 1577, стр. 3, достапно на: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html> [пристапено на 19 декември 2014 г.]
32. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
33. Обединети нации (2006), Комитет за правата на детето, Општ коментар бр. 9: Правата на децата со попреченост, CRC/C/GC/9, Feb 2007. CRC/C/GC/9/Corr.1
34. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
35. ОН (1989г) Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените, член 10ц: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm [пристапено на 3 август 2014 г.] наведено во Стабс (2008), стр. 19-20.
36. Бејлскат, Ј и Еклинд, К, Писменоста и лицата со пречки во развојот: зошто и како?.
37. Обединети нации, <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml> [пристапено на 27 јули 2014 г.].
38. Обединети нации, <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml> [пристапено на 30 јули 2014 г.]
39. Обединети нации (2014). *Извештај за милениумските развојни цели*, Њујорк, стр. 16, <http://www.un.org/millenniumgoals/2014%20MDG%20report/MDG%202014%20English%20web.pdf> [пристапено на 10 август 2014 г.]
40. Институт за статистика на УНЕСКО (2014) Политички документ 14, Информатор 28 <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs-28-out-of-school-children-en.pdf> [пристапено на 10 август 2014 г.]
41. Институт за статистика на УНЕСКО (2014) Политички документ 14, Информатор 28 <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs-28-out-of-school-children-en.pdf> [пристапено на 10 август 2014 г.]
42. УНЕСКО (2013/14) ОЗС, Глобален извештај за мониторинг, Париз: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002256/225660e.pdf> [пристапено на 10 август 2014 г.]
43. Малјс, С, и Сингал, Н, (2010) Образование за сите и инклузивно образование, дебата: конфликт, контрадикција, или можност?, *Меѓународна ревија за инклузивно образование*, 1464-5173, том 14, број 1, стр. 1 - 15.
44. УНЕСКО и УНИЦЕФ (2013) *Образованието да стане приоритет во агендата по 2015-та: извештај за глобалните тематски консултации околу образованието во Агендата за развој по 2015-та*, УНЕСКО и УНИЦЕФ, септември 2013 г. стр.30.
45. УНЕСКО (1994) Извештај од Саламанка и Рамка за акција околу образованието за посебни потреби http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF, [пристапено на 27 јули 2014 г.].
46. Малјс, С, и Сингал, Н, (2010) Образование за сите и инклузивно образование, дебата: конфликт, контрадикција, или можност?, *Меѓународна ревија за инклузивно образование*, 1464-5173, том 14, број 1, стр. 1 - 15.
47. УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/education/bege_61659.html [пристапено на 21 јули 2014 г.].

48. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
49. Стабс, С (2000) *Дефиниции за специјално, интегрирано и инклузивно образование - „коцкести дупки“*. Спасете ги децата, http://www.eenet.org.uk/resources/docs/square_holes.php, [пристапено на 15 август 2014 г.].
50. Армстронг, Ф., Армстронг, Д и Бартон, Л. (1999) *Инклузивно образование: политика, контекст и компаративни перспективи*. П.Дејвид Фултон Паблишерс, стр. 140.
51. УНИЦЕФ (2013) *Извештај за состојбата на децата во светот*. Њујорк, <http://www.unicef.org/sowc2013/> [пристапено на 25 јули 2014 г.].
52. Хелмстетер, Е., Кари, Ц.А., Бренан, М и Сампсон-Саул, М. (1998). Компарација на општите и посебните училиници за образование на ученици со тешка попреченост. *Образование и обука кај ментална ретардација и пречки во развојот*, 33, 216-227.
53. Ламб, Б. (2009) Прашања на Ламб: посебните образовни потреби и самодовербата кај родителите, Британија. http://www.dyslexiaaction.org.uk/files/dyslexiaaction/the_lamb_inquiry.pdf [пристапено на 10 август 2014 г.].
54. Мичел, Д. (2010) *Образование што одговара: преглед на меѓународните трендови во образованието на учениците со посебни образовни потреби*. Крајстчерч: Универзитет во Кентербери.
55. Инклузија ИнтерАмерикана, (2000). Стратегии за промоција на инклузивното образование во Централна Америка. Документ за дискусија на Советот на министри за образование на Централна Америка. Антигва, Гватемала.
56. УНЕСКО (2005) *Упатство за инклузивност: обезбедување пристап до образование за сите*, Париз.
57. Стабс, С (2008) *Инклузивно образование: во услови на малку ресурси*, Осло: Алијанса Атлас, стр. 8.
58. Обединети нации (2006) *Конвенција за правата на лицата со попреченост*, Њујорк, член 24.
59. Обединети нации (2006) *Конвенција за правата на лицата со попреченост*, Њујорк, член 30.
60. Адаптирано од Скидмор Д (2004) *Инклузивност: динамика на училишниот развој*, Опен Јуниверсити Прес, Лондон, стр. 112-127 наведено во УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
61. Ајнскау, М (ед) (1991) *Ефективни училишта за сите*, Лондон: Фултон.
62. Стабс, С (2008) *Инклузивно образование: во услови на малку ресурси*, Осло: Алијанса Атлас, стр. 74.
63. Оден, А. и Пикус, Л. (2000). *Училишни финансии: перспектива на политики* (второ изд.) Њујорк: Мекгро-Хил.
64. Капер, Ц, Фратура, Е и Киз, М (2000). *Исполнување на потребите на ученици со секакви способности: како лидерите одат подалеку од инклузијата*. Њубери Парк, КА: Корвин Прес.
65. Џонсоон, Т (1995). *Инклузивно образование*. Во НУ Вести за здравствената заштита во земјите во развој, 2/95, том 9., http://www.disabilityworld.org/05-06_01/children/inclusived.shtml [пристапено на 3 август 2014 г.].
66. УНИЦЕФ (2007) *Образование за некои повеќе од другите?*, Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави, стр. 64-70.
67. УНИЦЕФ (2011) *Правото на ромските деца на образование: документ за ставовите*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД), стр. 19-20.
68. УНИЦЕФ Иноченти истражувачки центар (2009) *Иноченти социјален монитор 2009* *Благосостојбата на децата на крстопат: растечки предизвици во Централна и Источна Европа и во Заедницата на независни држави*, стр. 23-24; 26-28; 31-33; 36-37.
69. УНИЦЕФ (2005) *Децата и попреченоста во транзиција во Централна и Источна Европа/ЗНД и во балтичките држави*, стр. 39-42.
70. СЗО, УНЕСКО, МОТ и ИДДЦ (2011) *Упатство за рехабилитација во заедницата: образовна компонента*, Женева, стр. 2, http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241548052_education_eng.pdf [пристапено на 3 август 2014 г.].
71. Портер, Е. (1995). „Организација на образованието: остварување пристап и еднаквост преку вклучување“, *Перспективи*, 25(2), 299-309.
72. УНЕСКО (2009) *Кон инклузивно образование за децата со попреченост: водич*. Бангкок, <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/disabchild09-en.pdf> [пристапено на 25 јули 2014 г.].

73. Мекартур, Ј. (2009). Подобро се учи заедно: кон инклузивно образование во новозеландските училишта. <http://www.ihc.org.nz/wp-content/uploads/learning-better-together.pdf> [пристапено на 10 август 2014 г.]
74. Ванг, МЦ и Бејкер, ЕТ (1985-1986). Насочување на програмите: карактеристики и ефекти на дизајнот. *Списание за специјално образование*, 19, 503-521.
75. Мичел, Д. (2010) *Образование што одговара: преглед на меѓународните трендови во образованието на учениците со посебни образовни потреби*. Крајстчерч: Универзитет во Кентербери. http://www.educationcounts.govt.nz/_data/assets/pdf_file/0016/86011/Mitchell-Review-Final.pdf [пристапено на 10 август 2014 г.]
76. УНЕСКО, <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/inclusive-education/10-questions-on-inclusive-quality-education/>, [пристапено на 15 август 2014 г.]
77. Луис, А. и Норвич, Б. (2005). (изд.) *Специјална настава за специјални деца: педагогија на вклучување?*. Мејденхед: Опен Јуниверсити Прес.
78. Хелмстетер, Е., Кари, Ц.А., Бренан, М и Сампсон-Саул, М. (1998). Компарација на општите и посебните училиници за образование на ученици со тешка попреченост. *Образование и обука кај ментална ретардација и пречки во развојот*, 33, 216-227.
79. Фишер, Г и Мејер, ЛХ (2002) Развој и социјална компетентност по две години за учениците запишани во инклузивни и автономни образовни програми. *Весник на Здружението за лица со тежок хендикеп*, 27(3), 165-174.
80. УНЕСКО (2005) *Упатство за инклузивност: обезбедување пристап до образование за сите*, Париз.
81. Фишер, Г и Мејер, ЛХ (2002) Развој и социјална компетентност по две години за учениците запишани во инклузивни и автономни образовни програми. *Весник на Здружението за лица со тежок хендикеп*, 27(3), 165-174.
82. Фаваца, П и Одом, С (1997) Промовирање позитивни ставови кај децата во градинка кон лицата со попреченост. *Исклучителни деца*, 63(3), 405-418.
83. Стајнфелд, Е (2005) „Образование за сите: цената на пристапноста“, Образовни забелешки, Светска банка, Вашингтон
84. Филмер Д (2005) Попреченоста, сиромаштијата и образованието во земјите во развој: резултати од 11 истражувања на домаќинствата, Документ за дискусија од серијата за социјална заштита, Светска банка
85. Метс, Р (2004) *Препрееноста и развојот*, Подготвителен документ за состанокот околу Агендата за попреченост и развој, 16 ноември 2004 г., Седиште на Светска банка, Вашингтон, стр. 9.
86. Народна Република Бангладеш (2009) Документ за оценка на проектот за предложениот кредит на Народна Република Бангладеш за попреченост и проектот за деца во ризик. Вашингтон, Светска банка, 2008, <http://tinyurl.com/yhuqa6u> [пристапено на 19 октомври 2009 г.] наведено во Светскиот извештај за попреченост (2011) стр. 208.
87. УНЕСКО (2003) Отворена датотеката за инклузивно образование: придружни материјали за раководители и администратори, Париз. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001321/132164e.pdf> [пристапено на 3 август 2014 г.]
88. ОЕЦД (1999) *Инклузивното образование на дело: ученици со попреченост во редовните училишта*, Париз.
89. Еванс, П (2008) *Факти и предизвици на инклузивното образование*, во Вклучете, 1/2008, Вклучување Европа, Брисел.
90. УНИЦЕФ (2013) *Извештај за состојбата на децата во светот*. Њујорк, <http://www.unicef.org/sowc2013/> [пристапено на 25 јули 2014 г.]
91. Спасете ги децата, Алијанса Атлас и ЕЕНЕТ (2002) Информатор за Училишта за сите: вклучување на децата и младите со попреченост во образованието, http://www.eenet.org.uk/resources/docs/schools_for_all_poster.pdf [пристапено на 2 август 2014 г.]
92. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
93. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
94. Обединета Република Танзанија (2008). Програма за развој на секторот образование 2008-2017, ревидирано издание.
95. УНИЦЕФ (2013) *Извештај за состојбата на децата во светот*. Њујорк, <http://www.unicef.org/sowc2013/> [пристапено на 25 јули 2014 г.]

96. УНИЦЕФ (2014). Мрежа за инклузивно образование - попис на членови (необјавено)
97. Способно дете Африка, <http://ablechildafrica.org/our-partners/littlerock/>, [пристапено на 27 јули 2014 г.]
98. УНИЦЕФ (2014). Мрежа за инклузивно образование - попис на членови (необјавено)
99. <http://www.unicef.org/montenegro/15868.html>.
100. Сингал, Н (2004) Истражување на инклузивното образование во контекстот на Индија. Докторска дисертација, Универзитет во Кембриџ.
101. УНИЦЕФ (2012) *Правото на децата со попреченост на образование: пристап кон инклузивното образование заснован на права*. Женева: Регионална канцеларија на УНИЦЕФ за Централна и Источна Европа и за Заедницата на независни држави (ЦИЕЗНД).
102. Стабс, С (2008) *Инклузивно образование: во услови на малку ресурси*, Осло: Алијанса Атлас, стр. 38.
103. Стабс, С. (1995). „Национална програма за интегрирано образование на Лесото: студија на случај за имплементација“. стр. 95-97, http://www.eenet.org.uk/resources/docs/Lesotho_National_IEP_Stubbs_thesis.doc
104. Стабс, С. (1995). „Национална програма за интегрирано образование на Лесото: студија на случај за имплементација“. стр. 84, http://www.eenet.org.uk/resources/docs/Lesotho_National_IEP_Stubbs_thesis.doc
105. Кисањи, Ј (1999) „Историско-теоретска основа на инклузивното образование“, Манчестер: ЦЕН, Универзитет во Манчестер, наведено во Стабс (2008) стр. 27.
106. УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/about/who/index_mission.html [пристапено на 26 јули 2014 г.] .
107. УНИЦЕФ, <http://www.unicef.org/disabilities/> [пристапено на 27 јули 2014 г.] .
108. Обединети нации (2006) *Конвенција за правата на лицата со попреченост*, Њујорк, член 1.
109. УНИЦЕФ, <http://www.unicef.org/disabilities/> [пристапено на 27 јули 2014 г.] .
110. УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/esaro/5481_child_friendly_schools.html, [пристапено на 21 јули 2014 г.].
111. УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/esaro/5481_child_friendly_schools.html, [пристапено на 21 јули 2014 г.].
112. УНИЦЕФ, http://www.unicef.org/esaro/5481_child_friendly_schools.html, [пристапено на 21 јули 2014 г.] .
113. УНЕСКО, (1994) Извештај од Саламанка и Рамка за акција околу образованието за посебни потреби, 1994, стр.iii, http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF [пристапено на 27 јули 2014 г.].
114. Чувари на видот (2011) *Инклузивното образование да стане реалност*, политички документ, Лондон, стр. 9, http://www.sightsavers.net/in_depth/policy_and_research/education/16079_Sightsavers%20IE%20Policy%20Paper%202011%20-%20FINAL.pdf [пристапено на 27 јули 2014 г.].
115. УНИЦЕФ (2013) Анекс: Придружен документ за Стратешкиот план на УНИЦЕФ, 2014-2017. Во: *Извршен одбор на Фондот за деца на Обединетите нации*, втора редовна седница, 2013, Њујорк. E/ICEF/2013/21/Add.1, http://www.unicef.org/about/execboard/files/2013-21-Add1-Annex-UNICEF_Strategic_Plan-ODS-English.pdf [пристапено на 22 јули 2014 г.].
116. Глобално партнерство за образование (2013) *Информатор за ГПО*, <http://www.globalpartnership.org/content/what-gpe> [пристапено на 3 август 2014 г.]
117. Марига, Л, Мекконки, Р и Миезва, Х (2014) *Инклузивно образование во земји со низок приход*, стр. 66 http://www.eenet.org.uk/resources/docs/Inclusive_Education_in_Low_Income_Countries.pdf [пристапено на 3 август 2014 г.] .
118. Стабс, С (2008) *Инклузивно образование: во услови на малку ресурси*, Осло: Алијанса Атлас, стр. 8.
119. Чувари на видот (2011) *Инклузивното образование да стане реалност*, политички документ, Лондон, стр. 4, http://www.sightsavers.net/in_depth/policy_and_research/education/16079_Sightsavers%20IE%20Policy%20Paper%202011%20-%20FINAL.pdf [пристапено на 27 јули 2014 г.].
120. УНЕСКО (2014) Десет прашања за инклузивното образование, Женева, <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/inclusive-education/10-questions-on-inclusive-quality-education/> [пристапено на 3 август 2014 г.]
121. Стабс, С (2008) *Инклузивно образование: во услови на малку ресурси*, Осло: Алијанса Атлас, стр.110.
122. Стабс, С (2008) *Инклузивно образование: во услови на малку ресурси*, Осло: Алијанса Атлас, стр. 34.

123. ЦЗО, <http://www.who.int/disabilities/cbr/en/> [пристапено на 3 август 2014 г.]
124. Стабс, С (2008) Инклузивно образование: во услови на малку ресурси, Осло: Алијанса Атлас, стр. 27.
125. Обединети нации, <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=15&pid=150> [пристапено на 3 август 2014 г.]
126. УНИЦЕФ, <http://www.unicef.org/policyanalysis/rights/> [пристапено на 3 август 2014 г.]
127. ЦЗО, <http://www.who.int/classifications/icf/en/> [пристапено на 27 јули 2014 г.] .
128. УНЕСКО (2005) *Упатство за инклузивност: обезбедување пристап до образование за сите*, Париз.
129. Обединети нации, <http://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> [пристапено на 5 август 2014 г.] .

Белешки

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Белешки

[illegible]

